

(इंग्रजी भाषेत मुद्रित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

प्रकाशन योग्य

भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयात

फौजदारी अपील अधिकारिता

फौजदारी अपील क. १००८-१००९/२००७

अंकुश मारुती शिंदे आणि इतर अपीलकर्ते

विरुद्ध

महाराष्ट्र सरकार

... उत्तरवादी

सह

फौजदारी अपील क. ८८१-८८२/२००९

महाराष्ट्र सरकार

... अपीलकर्ता

विरुद्ध

अंबादास लक्ष्मण शिंदे आणि इतर ... उत्तरवादी

सह

फौजदारी. अपील क. २६८-२६९/२०१९

अंबादास लक्ष्मण शिंदे आणि इतर ... अपीलकर्ते

विरुद्ध

महाराष्ट्र सरकार

... उत्तरवादी

न्यायनिर्णय

न्या. एम.आर. शाह.

ही सर्व अपीलें परस्परांशी निगडीत आहेत आणि ती मुंबई उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने कन्फर्मेशन (Confirmation) केस क्र.२/२००६ सह फौजदारी अपील क्र. ५९०/२००८ मध्ये दिनांक २२.०३.२००७ रोजी पारित केलेल्या आक्षेपित न्यायनिर्णयामधून उद्भवलेली आहेत आणि म्हणून, ती सर्व अपीलें या सामायिक न्यायनिर्णयाद्वारे निकाली काढण्यात येत आहेत.

१.१ सदर आक्षेपित न्यायनिर्णयाद्वारे मुंबई उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने, विद्वान ३ रे तदर्थ अतिरिक्त सत्र न्यायाधीश, नाशिक (यापुढे सत्र न्यायालय असे संबोधण्यात आले आहे) यांनी फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ च्या कलम ३६६ अन्वये मृत्युदंडाची शिक्षा कायम करण्याकरिता पाठविलेले प्रकरण निकाली काढले होते.

१.२ सत्र न्यायालयाने दि. १२/०६/२००६ च्या न्यायनिर्णय आणि आदेशाद्वारे, सेशनस केस क्र. ४३/२००४ मधील सर्व सहा आरोपी—मूळ आरोपी क्र. १ ते ६, यांना भादं.सं. च्या कलम ३९५, ३०२ सह कलम ३४, कलम ३७६(२)(ग), कलम ३०७ सह कलम ३४ आणि कलम ३९६, ३९७ आणि ३९८ खालील शिक्षापात्र गुन्ह्यांकरिता दोषी ठरविले होते.

१.३ विद्वान सत्र न्यायालयाने भादं.सं.च्या कलम ३०२ सह कलम ३४ खालील शिक्षापात्र गुन्ह्यांकरिता सर्व आरोपींना फाशीची शिक्षा सुनावली होती. तसेच इतर गुन्हे, ज्याकरिता त्यांना सिध्दापराधी ठरविण्यात आले होते, त्याकरितासुद्धा विद्वान सत्र न्यायालयाने त्यांना स्वतंत्र शिक्षा सुनावल्या होत्या. सर्व दोषी आरोपींनी विद्वान सत्र न्यायालयाच्या, त्यांना दोषी ठरविण्या—या आणि शिक्षा सुनावणा—या आदेशाविरुद्ध मुंबई उच्च न्यायालयात फौजदारी अपील क्र. ५९०/२००६ दाखल केले. वर उल्लेख केल्यानुसार, विद्वान सत्र न्यायालयाने फाशीची शिक्षा कायम करण्याकरिता उच्च

न्यायालयाकडे पाठविलेले प्रकरण कन्फर्मेशन केस क्र. २/२००६ असे नोंदविण्यात आले.

१.४ पुढे असे की, उच्च न्यायालयाने मूळ आरोपी क्र. १,२,४ यांची दोषसिध्दी आणि फाशीची शिक्षा कायम करतानाच, मूळ आरोपी क्र. ३, ५ आणि ६ यांची फाशीची शिक्षा कमी करून त्यांना दंडासह जन्मठेप सुनावली. आरोपी क्र. १,२ आणि ४ यांना भादं.सं.च्या कलम ३७६ (२) (ग) खालील शिक्षापात्र गुन्ह्यांकरितादेखील दोषी ठरविण्यात आले आणि त्यांना १० वर्षांच्या सक्तमजुरीची शिक्षा सुनावण्यात आली. तसेच, उच्च न्यायालयाने आरोपी क्र. ३, ५ आणि ६ यांची कलम ३७६(२)(ग) खालील अपराधसिध्दी आणि शिक्षा रद्द केली. उच्च न्यायालयाने आरोपींची, भादं.सं.च्या कलम ३०७ सह कलम ३४, कलम ३९७ सह कलम ३९५ आणि कलम ३९६ खालील शिक्षापात्र गुन्ह्यांकरिता अपराधसिध्दी कायम केली.

२. मुंबई उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने पारित केलेला आक्षेपित न्यायनिर्णय आणि आदेश यांनी व्यथित आणि असमाधानी झाल्यामुळे, मूळ आरोपी क्र.१,२ आणि ४ यांनी फौजदारी अपील क्र. १००८-१००९/२००७ दाखल केले. त्याचप्रमाणे महाराष्ट्र सरकारनेसुद्धा, मूळ आरोपी क्र. ३,५ आणि ६ यांच्या संदर्भातील फाशीची शिक्षा कमी करून ती सक्तमजुरीमध्ये बदलण्याच्या आदेशास आव्हान देण्याकरिता फौजदारी अपील क्र. ८८१-८८२/२००९ दाखल केले. शिवाय सरकारने मूळ आरोपी क्र. ३, ५ आणि ६ यांना भादं.सं.च्या कलम ३७६(२)(ग) खालील शिक्षापात्र गुन्ह्यांमधून मुक्त करण्याससुद्धा आव्हान दिले.

२.१ पुढे असे की, या न्यायालयाने दि. ३०/४/२००९ च्या न्यायनिर्णय आणि आदेशाद्वारे मूळ आरोपी क्र. १,२ आणि ४ यांनी दाखल केलेली अपीले फेटाळून लावली आणि सरकारने दाखल केलेली अपीले मंजूर करून विद्वान सत्र न्यायालयाने,

आरोपी क्र. ३, ५ आणि ६ यांच्या संदर्भातील सुनावलेली देहदंडाची शिक्षा पुनःस्थापित केली. त्यामुळे मूळ आरोपी क्र. ३, ५ आणि ६ यांनी, त्यांना या खंडपीठापुढे, महाराष्ट्र सरकारने शिक्षेमध्ये वाढ करण्याकरिता दाखल केलेल्या अपीलांवर निर्णय होण्यापूर्वी, सुनावणीची संधी मिळाली नाही, या कारणास्तव, या न्यायालयाने दि. ३०/०४/२००९ रोजी पारित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा आणि आदेशाचा पुर्नविचार व्हावा अशी मागणी केली.

२.२ पुढे असे की, या न्यायालयाच्या तीन न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने त्यांच्या दिनांक ३१/१०/२०१८ च्या आदेशान्वये सदर पुर्नविचार अर्ज मंजूर केले व पुरावा समान आहे आणि घडलेले गुन्हे एकाच घटनेशी संबंधित आहेत असे निरीक्षण नोंदवून, आरोपी क्र. ३, ५ आणि ६ यांच्या बाबतीतलाच नव्हे, तर इतर आरोपींबाबतचा, या न्यायालयाने पारित केलेला न्यायनिर्णय आणि आदेश मागे घेतला आणि म्हणून सर्व सहा आरोपींसंदर्भातील दिनांक ३०/०४/२००९ चा न्यायनिर्णय पूर्णतः मागे घेणे रास्त आणि योग्य आहे. त्यानंतर, पुर्नविचार अर्ज मंजूर करताना, या न्यायालयाने दिनांक ३०/०४/२००९ चा न्यायनिर्णय मागे घेतला आणि फौजदारी अपीले या न्यायालयाच्या पटलावर पुनःस्थापित करण्याचे निर्देश देऊन अपीले नव्याने सुनावणीकरिता योग्य खंडपीठासमोर ठेवण्याचे निर्देश दिले. येथे हे नमूद करणे आवश्यक आहे की या न्यायालयाने मूळ आरोपी क्र. १, २ आणि ४ आणि महाराष्ट्र सरकार यांनी प्रस्तुत केलेली अपीले पुनःस्थापित करताना आरोपी क्र. ३, ५ आणि ६ यांनासुद्धा, जर तसा सल्ला मिळाल्यास, उच्च न्यायालयाच्या, त्यांना दोषी ठरविण्या—या न्यायनिर्णयाविरूद्ध अपीले दाखल करण्याची परवानगी दिली आणि अशा रीतीने आरोपी क्र. ३, ५ आणि ६ यांनी उच्च न्यायालयाच्या, त्यांना दोषी ठरविण्या—या न्यायनिर्णयाविरूद्ध फौजदारी अपीले क्र. २६८—२६९/२०१९ दाखल केली. म्हणून ही सर्व अपीले आता नव्याने सुनावणीकरिता न्यायालयासमोर आली आहेत.

३. अभियोग पक्षाचे म्हणणे थोडक्यात खालीलप्रमाणे आहे:—

दिनांक ०५/०६/२००३ रोजी त्र्यंबक आणि त्यांचे सर्व कुटुंबीय तसेच, पाहुणे भरत मोरे, रात्रीच्या जेवणानंतर गप्पा मारत बसले होते आणि रात्री १०:३० च्या सुमारास सात ते आठ अनोळखी माणसे त्याच्या झोपडीत शिरली. त्या सर्वांनी बनियन आणि अर्धी पॅट घातलेली होती आणि त्यांनी कुटुंबियांना धमकावण्यास सुरुवात केली. त्यांनी पैशांची तसेच दागिन्यांची मागणी केली आणि त्र्यंबकने त्याच्या खिशातून ३००० रुपये काढले आणि त्यांच्यापैकी एकाला दिले. टोळीतील काही सदस्यांनी विमलबाई यांच्या अंगावरील मंगळसूत्र तसेच कुडया आणि डोरलं, सविता यांच्या अंगावरील कुडया आणि पायातील चांदीचे कडे जबरदस्तीने काढून घेतले. तसेच मनोजच्या अंगावरील चांदीची साखळी आणि मनगटी घडयाळ काढून घेतले. त्यानंतर ते झोपडीबाहेर गेले आणि दारू प्यायले. थोड्या वेळाने ते पुन्हा सुरा, कु—हाडीचा दांडा, कोयता, योकपिन (Yokpin) इ. हत्यारांसह, घरातील सदस्यांना लुबाडण्याच्या आणि अधिक पैसे व दागिने गोळा करण्याच्या उद्देशाने, झोपडीत शिरले व त्यांनी कुटुंबातील सदस्यांना मारहाण करण्यास सुरुवात केली आणि सर्वात पहिली व्यक्ती, जिच्यावर हल्ला झाला, तो त्र्यंबक होता. संदीप आणि कुटुंबातील इतर व्यक्तींनी दरोडेखोरांना सांगितले की, त्यांना घरात जे काही सापडेल ते त्यांनी घ्यावे, पण कुटुंबातील कोणाही सदस्यावर हल्ला करू नये. त्यावेळी संदीपवर हल्ला केला गेला आणि त्याचप्रमाणे श्रीकांत उर्फ भु—या, भरत आणि मनोजवरसुद्धा हल्ला झाला. दरोडेखोरांनी विमलाबाईनासुद्धा सोडले नाही. त्यांनी मनोज आणि विमलाबाई यांच्याव्यतिरिक्त इतर सर्व कुटुंबीयांचे हात आणि पाय बांधले. मारहाणीमुळे त्र्यंबक, संदीप, श्रीकांत आणि भरत हे बेशुध्द पडले होते. दरोडेखोरांपैकी तिघांनी सविताला खेचत झोपडीबाहेर पेरूच्या बागेत नेले. त्यानंतर दरोडेखोरांपैकी दोघांनी विमलाबाईंना उचलले आणि तिला विहिरीकडे ओढून नेले. त्यांच्यापैकी एकाने विहिरीजवळ तिच्यावर बलात्कार केला आणि नंतर, जिथे सविताला नेले होते, त्या पेरूच्या बागेत तिला नेले. विमलाबाईला मारहाण केली गेली आणि तिला पुनः झोपडीत आणले. थोड्या वेळाने तीन दरोडेखोरांनी सविताला परत आणले, पण ती नगनावस्थेत आणि शरीरावर जखमा झालेल्या अवस्थेत

१

होती. जेव्हा दरोडेखोरांनी झोपडीत रात्री १०:३० च्या सुमारास प्रवेश केला, तेव्हा झोपडीत मंद दिवा जळत होता आणि दूरचित्रवाणी संच सुरू होता. दरोडेखोरांनी टेपरेकॉर्डरचा आवाज वाढविला आणि त्यांनी सविताला झोपडीत आणून टाकल्यानंतर, त्यांनी बूट घातले आणि जखमी अवस्थेत पडलेल्या लोकांवर चालण्यास सुरूवात केली. आणि ते सर्वजण मरण पावले असे त्यांना वाटले. रात्री १२ च्या सुमारास विमलाबाई (स.सा.८) बेशुध्द पडल्या आणि तोपर्यंत दरोडेखोर झोपडीत हजर होते आणि सर्व बळी पडलेल्या व्यक्ती मरण पावल्या असे समजून ते झोपडीतून निघून गेले. परंतु स.सा.१ मनोज आणि त्याची आई स.सा.८ विमलाबाई जिवंत होत्या.

३.१ अभियोग पक्षाच्या दाव्यानुसार, दिनांक ०६/०६/२०१३ रोजी सकाळी ६.३० च्या सुमारास, विष्णु हगवणे (स. सा.१२) जमीनमालकाचा पुतण्या हा घटनास्थळी पोहोचला आणि त्याने मृतदेह पाहिले. तोपर्यंत स. सा.१—मनोज सातोटे शुध्दीवर आला होता. स.सा.१—मनोज सातोटे याने अनोळखी व्यक्तींविरूद्ध प्रथम खबरी अहवाल दाखल केला. नंतर तपासी अधिका—याने तपास सुरू केला. पुढे असे दिसते की, चार वेगवेगळ्या अधिका—यांनी निरनिराळ्या वेळेस तपास केला. तपासी अधिका—यांनी स. सा.१—मनोज सातोटे आणि स.सा.८—विमलाबाई यांच्यासह संबंधित साक्षीदारांचे जबाब नोंदविले.

३.२ तपासी अधिका—याने वैद्यकीय पुरावेसुध्दा गोळा केले. पाच मृत व्यक्ती, तसेच मनोज आणि विमलाबाई यांच्या अंगावरचे कपडे जप्त केले. घटनास्थळावरून लाकडी दांडा, दांडा असलेली कुदळ, योक्पिन (Yokpin) आणि कोयता अशी काही हत्यारेसुध्दा जप्त केली. जप्त केलेल्या वस्तू रासायनिक विश्लेषणाकरिता पाठविण्यात आल्या आणि प्रदर्शित ५८ ते प्रदर्शित ७२ बाबतचे रासायनिक विश्लेषणाचे अहवाल मिळाले. पुढे असे की, गुन्हे विभागाने दिनांक २३.०६.२००३ रोजी आरोपी क्र. १ आणि २ यांना अटक पंचनाम्याद्वारे (प्रदर्शित क्र. ४४ आणि ४५) अटक केली. अभियोग पक्षानुसार, पोलिसांना तपासादरम्यान अशीही माहिती मिळाली की, इतर काही आरोपी, जालना जिल्ह्यातील भोकरदन पोलीस स्टेशनमध्ये दिनांक १९/०६/२००३

१

१

रोजी नोंदविण्यात आलेल्या एका स्वतंत्र गुन्ह्यामध्येसुद्धा सामील होते आणि म्हणून भोकरदन पोलीस स्टेशनमध्ये नोंदविण्यात आलेल्या गुन्हा क्र. ७४/२००३ मधील आरोपींच्या हस्तांतरणाकरिता पोलीसांनी सक्षम न्यायालयासमोर अर्ज दाखल केला आणि अखेरीस दिनांक २७/०६/२००३ रोजी आरोपी क्र. ३ ते ५ यांना, भोकरदन पोलीस स्टेशनकडून त्यांचा ताबा हस्तांतरित झाल्यानंतर, अटक पंचनाम्याद्वारे (प्रदर्शित ५३, ५४, आणि ५५) अटक करण्यात आली. अटकेनंतर आरोपी क्र. १ ते ५ यांचे कपडे जप्त करण्यात आले आणि त्यांची वैद्यकीय तपासणी करण्यात आली. वैद्यकीय तपासणीमध्ये आरोपी क्र. १, २ आणि ४ यांच्या अंगावर काही जखमा आढळून आल्या. सदर आरोपी क्र. १, २ आणि ४ यांच्या अंगावर झालेल्या काही जखमा तीन आठवड्यांच्या कालावधीत झाल्याचे दिसून आले. संबंधित डॉक्टरांनी (तशी) वैद्यकीय प्रमाणपत्रे (प्रदर्शित १३३ ते १३५ आणि प्रदर्शित १९५ आणि १९६) सादर केली. पुढे असे की, तपासादरम्यान, कार्यकारी दंडाधिका—यांनी दिनांक २५/०७/२००३ रोजी आरोपी क्र १ ते ५ यांची ओळखपरेडचाचणी घेतली होती. सदर ओळखपरेड चाचणीमध्ये, स. सा. १—मनोज सातोटे याने पाच आरोपींना ओळखले. त्याचप्रमाणे स. सा. ८—विमलाबाई यांनीसुद्धा आरोपी क्र. १, ३, ४, आणि ५ यांना, झोपडीत शिरलेल्या आणि कुटुंबातील सदस्यांवर हल्ला केलेल्या अनोळखी व्यक्ती म्हणून ओळखले. परंतु, ती आरोपी क्र. २ ला ओळखू शकली नाही. पुढे असे दिसते की, त्यानंतर आरोपी क्र. ६ याला दिनांक ०७/१०/२००४ रोजी अटक करण्यात आली आणि त्याची ओळखपरेड चाचणी दिनांक ०९/१०/२००४ रोजी घेण्यात आली. स. सा. १ आणि स. सा. ८ या दोघांनी सदर आरोपीलासुद्धा ओळखले.

३.३ तपासाअंती आणि आरोपीविरुद्ध सकृतदर्शनी प्रकरण शाबित होत असल्याने, तपासी अधिका—याने सर्व आरोपींविरुद्ध भादं.सं.च्या कलम ३९५, ३०२ सह ३४, कलम ३७६(२)(ग), कलम ३०७ सह कलम ३४, कलम ३९६, ३९७ आणि ३९८ खालील शिक्षापात्र गुन्ह्यांकरिता, आरोपपत्र दाखल केले. पुढे असे की, विद्वान दंडाधिका—यांनी सदर प्रकरण सत्र न्यायालयाकडे वर्ग केले, ज्यास सेशनस केस क्र. ४३/२००४ असा क्रमांक देण्यात आला.

१

३.४ आरोपी विरूद्ध खटला सिद्ध करण्यासाठी अभियोग पक्षाने तोंडी तसेच कागदोपत्री पुरावे सादर केले. अभियोग पक्षाने पुढील प्रमाणे एकूण २५ साक्षीदार तपासले.

स सा	नाव	भूमिका
१	मनोज सातोटे	फिर्यादी आणि प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार, प्रथम खबरी अहवाल दिनांक ६/६/२००३, निशाणी — २३
२	सुरेश जावरे	मरणान्वेषण पंच, पंचनामे (दिनांक ६/६/२००३ निशाणी—२५—२९ {सह पंच रमण रतन बोई} सकाळी ८:३०—११:३०
३	शंकर घुले	घटनास्थळ पंच झोपडी करिता, पंचनामा दिनांक ६/६/२००३ निशाणी — ३१, सकाळी ११.४५ ते दुपारी १२.४५
४	भारत भोईर	घटनास्थळ पंच झोपडीकरिता, पंचनामा दिनांक ६.६. २००३, निशाणी—३१
५	दादा पालडे	घटनास्थळ पंच विहीरीकरिता, पंचनामा दिनांक ७.६. २००३ निशाणी—३४ { सह पंच संदिप धुले} सकाळी ८—९
६	रघुनाथ हगवणे	पेरूच्या बागेचे मालक. घटनास्थळावरील स्लिपर्स जप्तीच्या पंचनाम्याचे पंच दिनांक ६.६.२०१३ निशाणी ७५ (सह पंच — काशीनाथ पालाडे दुपारी १२.५०—१.२० स.सा.क्र. १ यांनी स्लिपर्सची ओळख पटविली त्यासाठीचे पंच दिनांक ८.६.२००३ निशाणी — ७६ {सह पंच काशीनाथ पालाडे} सकाळी ९—९.४५
७	इब्राहिम शेख	घटनास्थळ पंचनामा दिनांक २५.६.२००३ प्रदर्शित 'अ' { सह पंच शब्बी खातीब } सकाळी ११—

		दुपारी १२.३०
८	विमलाबाई सातोटे	प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार
९	डॉ.दत्तात्रय गडरव	शवपरीक्षा शल्यविशारद यांचे शवपरीक्षा टिपण दि.६.६.२००३ निशाणी ८१,८६,८९,९१,९३ आणि मृत्युच्या कारणाचे प्रमाणपत्र दि-६.६.२००३ निशाणी-८२,८५,८७,८८,९०,९२,९४,९६,९९,१०१ करिता.
१०	पो.शि.विठ्ठल	रासायनिक विश्लेषक योचेकडे वस्तु नेल्या
११	पो.शि.सोनवणे	रासायनिक विश्लेषक योचेकडे वस्तु नेल्या
१२	विष्णु हगवणे.	स.सा.क्र.६ यांचा भाचा घटनास्थळी पोहोचणारी पहिली व्यक्ती.
१३	रमेश सोनावणे	विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी ज्यांनी आरोपी क्रमांक ६ याची दि. ९.१०.०४ रोजी चाचणी ओळख परेड घेतली. निशाणी - १२० {पंच छगन मग चव्हाण, राजेंद्र मुरलीधर सरोदे } सकाळी ११.३०-१२.०० पत्रे निशाणी ११८-९,१२१ स.सा.क्र.८ चे मृत्युकालीन कथन नोंदवले. नि-१२२ सायंकाळी ५.२०-६.
१४	सय्यद बुधान	पंच - चेन ठेवलेला लखोटा उघडणे आणि पुन्हा मोहोरबंद करणे करिता दि -२२.८.०३, निशाणी १२४-५ { सह पंच - दिपक घोडके } दुपारी १२.१५-१२.३०.
१५	डॉ. नलिनी शार्दुल	वैद्यकीय अधिकारी, स.सा.क्र. १ आणि ८ यांच्या जखमांच्या प्रमाणपत्रा करिता निशाणी १२९-३१
१६	डॉ. सतिश शिंपी	वैद्यकीय अधिकारी ज्यांनी आरोपी क्र. ३,४,५ यांची दि. २७.०६.०३ रोजी तपासणी केली, प्रमाणपत्र निशाणी १३३-१३५

१७	पोलिस उपनिरीक्षक नारायण शिंदे	आरोपी क्र.१ व २ यांना दि. २२.६.०३ रोजी अटक केली. अंडरवेअर जप्तीचा पंचनामा दि. २४.६.०३ निशाणी ४६-४७ {सकाळी ८-८.४५} आरोपी क्र. ६ याला दि.१.१०.०४ रोजी अटक केली.
१८	पो.सहा.आयुक्त भास्करराव धस	तपासी अधिकारी.
१९	भिमसिंग ओंकार	श्वान पथकाचे प्रभारी, पंचनामा दि.२९.६.०३ निशाणी - १६४
२०	पोलीस निरीक्षक काशीनाथ भारते	प्रथम तपासी अधिकारी स.सा.क्र.१ चे मृत्युकालीन कथन नोंदवले निशाणी - १७८, दिनांक - ६.६.०३,
२१	पोलीस निरीक्षक रमेश पाटील	आरोपी क्र. १,३४,५ यांच्या घराची दिनांक २६.६.०३, रोजी झडती घेऊन पंचनामा केला. निशाणी - ४८-५२,१८३. आरोपी क्र. ३,४,५ यांना दि. २७.६.०३ रोजी अटक केली. नि. ५३-५५, सकाळी ५.०५-५.४५ आरोपी क्र. ५ चे घरातून दि. २६.६.०३ रोजी चेन जप्त केली. निशाणी-१८३ (पंच शेख इलयास आणि भिमराव म्हस्के) दुपारी १.३० ते २.३०
२२	पोलिस निरीक्षक शफिउद्दीन सय्यद.	प्रथम खबरी अहवाल नोंदवला.
२३	पोलिस निरीक्षक शरद गवाणे	स.सा.क्र.८ यांचा दि.६.६.०३ रोजी जबाब नोंदविला
२४	डॉ.विलास पाटील	वैद्यकीय अधिकारी आरोपी क्र.१ आणि २ यांच्या तपासणीकरिता दि-२३.६.०३ निशाणी १९५-६.
२५	गोविंद अल्हाटे	दंडाधिकारी ज्यांनी आरोपी क्र. १ ते ५ यांची दि. २५.०७.०३ रोजी चाचणी ओळख परेड घेतली. निशाणी २२४-२२८, स्पष्टीकरण निशाणी २२९

३.५ वर नमूद केलेल्या तोंडी पुराव्याव्यतिरिक्त अभियोग पक्षाने खालील कागदोपत्री पुरावे अभिलेखावर आणले व त्याचा आधार घेतला

अ.क्र	तपशील	निशाणी क्रमांक
१	फिर्याद	नि-२३
२	मरणान्वेषण पंचनामे	नि-२५ ते २९
३	घटनास्थळ पंचनामे	नि-३१ आणि नि-३४
४	स्लिपर्स जप्तीचा पंचनामा	नि-७५
५.	मनोज याने ओळखलेल्या स्लिपर्स	नि-७६
६.	मयत सविता हिच्या शवपरिक्षेचे टिपण	नि-८१
७.	सविता हिच्या मृत्यूच्या कारणाचे आगाऊ प्रमाणपत्र	नि-८२
८	सविता हिच्या मृत्यूच्या कारणाचे अंतिम प्रमाणपत्र	नि- ८५
९	त्र्यंबक हयाच्या शवपरीक्षेचे टिपण	नि- ८६
१०	त्र्यंबक हयाच्या मृत्यूच्या कारणाचे आगाऊ प्रमाणपत्र	नि-८७
११	त्र्यंबक हयाच्या मृत्यूच्या कारणाचे अंतिम प्रमाणपत्र	नि-८८
१२	भू-या हयाच्या शवपरिक्षेचे टिपण	नि-८९
१३	भू-या हयाच्या मृत्यूचे अंतिम कारण	नि-९०
१४	संदिप हयाच्या शवपरिक्षेचे टिपण	नि-९१
१५	संदिप हयाच्या मृत्यूच्या कारणाचे	नि-९२

	अंतिम प्रमाणपत्र	
१६	भरत मोरे हयाच्या शवपरिक्षेचे टिपण	नि-९३
१७	भरत हयाच्या मृत्यूच्या कारणाचे अंतिम प्रमाणपत्र	नि-९४
१८	सविता बाबत वैद्यकीय अधिकारी यांचा अभिप्राय	नि-१०७
१९	मनोज याचे वैद्यकीय प्रमाणपत्र	नि-१२९
२०	विमलाबाई हिचे वैद्यकीय प्रमाणपत्र	नि-१३१ आणि नि-१३२
२१	आरोपींच्या तपासणीबाबतचे वैद्यकीय प्रमाणपत्र	नि-१३३ ते नि १३५ आणि नि-१९५ आणि नि १९६
२२	जाहिरनामा आदेश	नि-१५८
२३	श्वानाद्वारे ओळख पटविल्याचा पंचनामा	नि-१६४
२४	घटनास्थळाचा नकाशा	नि-१६९
२५	रासायनिक विश्लेषकाचे प्रमाणपत्र	नि-५८ ते ७२

३.६ पुढे असे की, अभियोग पक्षाने पुरावा बंद पुरसिस दाखल केल्यानंतर आरोपींचा (फौजदारी प्रकिया) संहितेच्या कलम ३१३ अन्वये अतिरिक्त जबाब नोंदविण्यात आला. ज्यामध्ये आरोपींनी अभिकथित केलेला कोणताही गुन्हा केल्याचे नाकारले आहे.

३.७ पुढे त्यानंतर असे की, अभिलेखावर असलेल्या दोन्ही म्हणजेच तोंडी तसेच कागदोपत्री पुराव्याचे आकलन करता, विद्वान सत्र न्यायालयाने आरोपी क्र. १ ते ६ यांना भारतीय दंड संहिता कलम ३९५, ३०२ सह ३४, कलम ३७६ (२) (ग), ३०७ सह ३४, कलम ३९६, ३९७ आणि ३९८ खालील शिक्षापात्र गुन्ह्यांकरिता दोषी ठरविले आणि त्यांना खालीलप्रमाणे शिक्षा सुनावली.

५

१

१. आरोपी क्र.१. अंकुश मारुती शिंदे, २. रज्या आप्पा शिंदे ३. अंबादास लक्ष्मण शिंदे ४. राजू म्हसू शिंदे ५. बापू अप्पा शिंदे आणि ६. सूर्या उर्फ सुरेश —नागू उर्फ गंगाराम शिंदे यांचा मुलगा, यांना भारतीय दंड संहिता कलम ३९५, ३०२ सह ३४ कलम ३७६ (२) (ग), ३०७ सह ३४ कलम ३९६, ३९७ सह ३९५ आणि कलम ३९८ खालील शिक्षापात्र गुन्ह्याकरिता दोषी ठरविण्यात आले.
२. भारतीय दंड संहितेच्या कलम ३९७ सह ३९५ खालील शिक्षेस पात्र असलेला गुन्हा सिद्ध झाला आहे. त्यामध्ये भारतीय दंड संहितेच्या कलम ३९५ आणि ३९८ खालील शिक्षेस पात्र असलेले गुन्हे समाविष्ट असल्यामुळे त्यासाठी वेगळी शिक्षा दिलेली नाही.
३. भारतीय दंड संहितेच्या कलम ३०२ सह ३४ खालील शिक्षेस पात्र असलेल्या गुन्ह्यासाठी, आरोपी क्र. १ ते ६ यांना दोषी ठरविण्यात आले आहे.
त्यांना भारतीय दंड संहितेच्या कलम ३०२ सह ३४ खालील शिक्षापात्र गुन्ह्यासाठी मृत्यूदंडाची शिक्षा सुनविण्यात आली. पुढे असे निर्देश देण्यात आले की, मरेपर्यंत त्यांना फासावर लटकविण्यात यावे. ही शिक्षा माननीय उच्च न्यायालयाने कायम करण्याच्या अधीन आहे.
४. आरोपी क्र. १ ते ६ यांना भारतीय दंड संहितेच्या कलम ३७६ (२) (ग) खालील शिक्षापात्र गुन्ह्यासाठी दोषी ठरविण्यात आले आणि त्यांना प्रत्येकी १० वर्षे सक्त मजुरी आणि प्रत्येकी २०० रु दंड ही शिक्षा सुनविण्यात आली. दंड न भरल्यास आणखीन प्रत्येकी १ महिन्याची सक्त मजुरीची शिक्षा सुनविण्यात आली.
५. आरोपी क्र. १ ते ६ यांना भारतीय दंड संहितेच्या कलम ३०७ सह ३४ खालील शिक्षापात्र गुन्ह्यासाठी दोषी ठरविण्यात आले आणि त्यांना प्रत्येकी ५ वर्षे सक्त मजुरी आणि प्रत्येकी २०० रु दंड ही शिक्षा सुनविण्यात आली. दंड न भरल्यास आणखीन प्रत्येकी १ महिना सक्त मजुरीची शिक्षा सुनविण्यात आली.

१

१

६. आरोपी क्र. १ ते ६ यांना भारतीय दंड संहितेच्या कलम ३९७ सह ३९५ खालील शिक्षापात्र गुन्ह्यासाठी दोषी ठरविण्यात आले आणि त्यांना प्रत्येकी ७ वर्षे सक्त मजुरी आणि प्रत्येकी २०० रु दंड ही शिक्षा सुनविण्यात आली. दंड न भरल्यास आणखीन प्रत्येकी १ महिना सक्त मजुरीची शिक्षा सुनविण्यात आली.

७. आरोपी क्र. १ ते ६ यांना भारतीय दंड संहितेच्या कलम ३९६ खालील शिक्षापात्र गुन्ह्यासाठी दोषी ठरविण्यात आले आणि त्यांना प्रत्येकी १० वर्षे सक्त मजुरी आणि प्रत्येकी २००/- रु दंड ही शिक्षा सुनविण्यात आली. दंड न भरल्यास आणखीन प्रत्येकी १ महिन्याची सक्त मजुरीची शिक्षा सुनविण्यात आली.

८. आरोपी क्र. १ ते ६ यांची मुंबई पोलीस कायदा कलम १३५ खालील शिक्षापात्र गुन्ह्यातून मुक्तता करण्यात आली.

९. सर्व शिक्षा ह्या एकत्रित भोगावयाच्या आहेत.

४. विद्वान सत्र न्यायालयाच्या न्यायनिर्णय आणि दोषी ठरविण्याच्या व शिक्षा सुनावणीच्या आदेशाने व्यथित आणि असमाधानी होउन सर्व आरोपींनी माननीय उच्च न्यायालयापुढे फौजदारी अपील क्र. ५९०/२००६ दाखल केला. सर्व आरोपींना मृत्यूदंडाची शिक्षा सुनावल्यामुळे विद्वान सत्र न्यायालयाने प्रकरण विचारार्थ उच्च न्यायालयापुढे फौजदारी अपील क्र. ५९०/२००६ दाखल केला. पुढे असे दिसून येते की, सदर अपील आणि कन्फर्मेशन केस, प्रलंबित असताना महाराष्ट्र सरकारने मा. उच्च न्यायालयात फौजदारी अर्ज क्रमांक १/२००६ व आरोपी व्यक्तींनी फौजदारी अर्ज क्रमांक २/२००६ दाखल केला. या दोन्ही अर्जांवर दि. १४.११.२००६ रोजी सामाईक आदेशान्वये उच्च न्यायालयाने पुढीलप्रमाणे निर्देश दिले.

१. अभियोग पक्षाला, आरोपी क्र. १ ते ५ यांच्या संदर्भातील चाचणी ओळख पत्रे घेणा-या उप-विभागीय दंडाधिकारी यांची अतिरिक्त साक्ष आणि त्यासंदर्भातील सर्व संबंधित कागदपत्रे नोंदविण्याची परवानगी देण्यात येत आहे.

१

१

२. बचाव पक्षाला स.सा.क्र. ८ यांना पुन्हा बोलवण्याची आणि निशाणी १२२ जे यापूर्वीच अभिलेखावर आहे त्यासंदर्भात त्यांची उलटतपासणी घेण्याची परवानगी देण्यात येत आहे.
३. स.सा. क्र. ८ यांच्या उलट तपासणी मध्ये काही विरोधाभास आढळून आल्यास, विद्वान ट्रायल कोर्टाने अशा विरोधाभांच्या बाबतीत निर्देश देण्याकरिता, जर असल्यास स.सा. क्र. १३ यांना सुद्धा पुन्हा बोलावावे.
४. कन्फर्मेशन केस, प्रलंबित असल्यानं आवश्यक अतिरिक्त साक्षी दि. ७ जानेवारी २००७ पूर्वी नोंदवाव्या असे अपेक्षित आहे. सदर प्रकरण सुनावणी संदर्भात पुढील आदेशासाठी ९ जानेवारी २००७ रोजी ठेवण्यात यावे. सदर अभिलेख या कारणाकरिता ट्रायल कोर्टाकडे वर्ग करण्यात यावे.

४.१ परिणामी, बचाव पक्षाने स.सा. क्र. ८ व १३ यांची पुन्हा उलट तपासणी घेतली आणि अभियोग पक्षाने एक अतिरिक्त साक्षीदार स.सा क्र.२५ म्हणजेच श्री गोविंद अल्हाटे, शहर दंडाधिकारी, नाशिक यांची सरतपासणी घेतली. त्यांनी आरोपी क्र.१ ते ५ यांची दिनांक २५.७.२००३ रोजी चाचणी ओळख परेड घेतली होती. त्यांच्या साक्षीद्वारे अभिलेखावर अतिरिक्त पुरावे नि.२१७ ते २२९ वर नोंदविले गेले. नि २२४ ते २२८ हे प्रत्येक आरोपी क्र. १ ते ५ यांच्या चाचणी ओळख परेड बाबतचे निवेदन आहे आणि नि. २२९ हे उपविभागीय दंडाधिकारी यांनी सादर केलेले स्पष्टीकरण आहे. या टप्प्यावर हे नमूद करणे आवश्यक आहे की, उपविभागीय दंडाधिकारी, ज्यांनी आरोपींची दिनांक २५.७.२००३ रोजी चाचणी ओळख परेड घेतली होती, त्यांची सत्र न्यायालयासमोर सरतपासणी झाली नव्हती आणि म्हणून उच्च न्यायालयाने वरीप्रमाणे आदेश परित करून अभियोग पक्षाला उपविभागीय दंडाधिकारी, ज्यांनी आरोपी क्र १ ते ५ यांची दिनांक २५.०७.२००३ रोजी चाचणी ओळख परेड घेतली होती. त्यांची अतिरिक्त साक्ष नोंदविण्याचे निर्देश दिले. पुढे असे की, फौजदारी अर्ज क्र. १ व २/२००६ मध्ये उच्च न्यायालयाने पारित केलेल्या आदेशाच्या परिणामस्वरूप घेतलेल्या स.सा. क्र. ८ व १३ यांच्या उलट तपासणीमधून व त्यांच्या नोंदविलेल्या अतिरिक्त जबाबानुसार,असे

५

आढळते की, दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी स.सा.क्र १३ यांना तिचे मृत्यूकालीन कथन नोंदविण्याकरिता बोलवले गेले. पोलिसांनी त्याला दिलेल्या तीन फाईल्सपैकी म्हणजेच फाईल क्र. ७०, ७६ आणि ८० पैकी फाईल क्र. ८० मधून तिला दाखविलेल्या गेलेल्या छायाचित्रांपैकी तिने ४ आरोपींना तिने ओळखले. अभिलेखावर असेही आले की, स.सा.क्र.८ हिने प्रत्यक्षात छायाचित्रामधून ४ आरोपींना त्यांच्या नावासह ओळखले होते जे आरोपी क्र. १ ते ६ यांव्यतिरिक्त होते आणि पुढे असेही दिसून येते की, अभियोग पक्षाने सदरचा महत्त्वपूर्ण पुरावा रोखून ठेवला आणि महत्त्वपूर्ण वस्तुस्थिती दडवून ठेवली म्हणून, आरोपीचा उच्च न्यायालयापुढे असाही दावा होता की, अभियोग पक्ष हा निःपक्ष नव्हता आणि त्यांनी न्यायालयापासून महत्त्वपूर्ण पुरावा दडवून/रोखून ठेवला आणि खरे पाहता स.सा. क्र. ८ हिने ओळखलेल्या त्या इसमांबाबत कोणत्याही प्रकारचा तपास झाला नाही. उच्च न्यायालय आरोपींच्या निवेदनाशी सहमत झाले नाही. कार्यकारी दंडाधिकारी सोनावणे यांनी स.सा.क्र. ८ विमलाबाई हिचे नोंदविलेले मृत्यूकालीन कथन निशाणी १२२ याला, ती नंतर जिवंत राहिल्यामुळे मृत्यूकालीन कथन म्हणता येणार नाही आणि फार तर त्यास तिचा तपासादरम्यानचा पूर्वीचा जबाब असे म्हणता येऊ शकणार नाही आणि फार फार तर साक्षीदाराच्या तोंडी साक्षीला पुष्टी देण्याच्या किंवा खंडन करण्याच्या मर्यादित कारणाकरिता त्याचा उपयोग करता येऊ शकतो, परंतु, कुठल्याही परिस्थितीत तो, पुरावा कायद्याच्या कलम ६ किंवा ३२ खाली ग्राह्य धरता येणार नाही, या कारणास्तव निशाणी १२२ कडे त्यांनी दुर्लक्ष केले. पुढे असे की, तदनंतर अभिलेखावर असलेले पुरावे विचारात घेता आणि त्यांचे आकलन करता आरोपी क्र. १, २ आणि ४ यांची दोषसिद्धी आणि त्यांना सुनावलेली शिक्षा उच्च न्यायालयाने आक्षेपित न्यायनिर्णय आणि आदेश यांच्याद्वारे कायम केली. परंतु आरोपी क्र. ३, ५ व ६ यांना सुनावलेली मृत्युदंडाची शिक्षा कमी करून त्यांना जन्मठेपेची शिक्षा सुनावली. याशिवाय, उच्च न्यायालयाने आरोपी क्र. ३, ५, व ६ यांची भारतीय दंड विधान कलम ३७६ (२) (ग) खालील गुन्ह्यामधून मुक्तताही केली. म्हणून वर उल्लेख केल्याप्रमाणे मूळ आरोपी तसेच महाराष्ट्र सरकार यांनी प्रस्तुत अपील दाखल केली आहेत.

५. मूळ आरोपीतर्फे श्री (डॉ) युग मोहित चौधरी हे विद्वान वकील उपस्थित होते आणि महाराष्ट्र सरकारतर्फे श्री निशांत कटनेश्वरकर हे विद्वान वकील उपस्थित होते.

५.१ मूळ आरोपीतर्फे उपस्थित विद्वान वकीलांनी जोरदारपणे कथन केल की, प्रकरणाची वस्तुस्थिती आणि परिस्थिती पाहता, खालच्या कोर्टाने आरोपींना दोषी ठरविण्यात महत्त्वाची चूक केली आहे.

५.२ मूळ आरोपीतर्फे उपस्थित विद्वान वकीलांनी असेही जोरदारपणे कथन केले की, सदरची घटना ही रात्री १०.३० नंतर घडली. बळी पडलेल्या व्यक्ती पेरूच्या बागेत बारदानाने बनलेल्या झोंपडीत राहत होत्या. झोंपडीत विजेची व्यवस्था नव्हती. अभियोग पक्षाच्या दाव्यानुसारसुद्धा आरोपींनी प्रथम दिवा बंद केला आणि त्यानंतर काही घडले ते विजेरीच्या प्रकाशात घडले. असेही कथन केले की, म्हणून साक्षीदारांना विशेषतः स. सा.क्र. १ आणि स. सा. क्र. ८ यांना हल्लेखोर/आरोपींना ओळखणे अतिशय कठीण होते.

५.३ आरोपींच्या वतीने बाजू मांडत असलेल्या विद्वान वकिलांनी असे निवेदन सादर केले आहे की, प्रस्तुत प्रकरणामध्ये अभियोग पक्षाने, त्यांनी दाखल केलेल्या प्रकरणाच्या पुष्टयर्थ केवळ ओळखीबाबतच्या साक्षीपुराव्यावर भिस्त ठेवली आहे, आणि त्या एका साक्षीपुराव्याच्या आधारे ६ व्यक्तींना फाशीची शिक्षा सुनावण्यात आली आहे. असे सादर निवेदन करण्यात आले आहे की, बलात्कार आणि खूनाचा आरोप दाखल करण्यात आला असला तरी अभियोग पक्षाने केलेल्या आरोपाला बळकटी देण्यासाठी कोणताही न्यायसहायक पुरावा (अभिलेखावर) उपलब्ध नाही. आरोपींच्या वतीने बाजू मांडणा—या विद्वान वकीलांनी असे सादर निवेदन केले आहे की, प्रत्यक्षात, डी.एन्.ए., अंगुलिमुद्रांबाबतचा पुरावा आणि पीडीत व्यक्तीने केलेली प्रारंभिक ओळख, अभियोग पक्षाने सादर केलेल्या प्रकरणाचे (आरोपांचे) खंडन करतात. असे सादर निवेदन करण्यात आले आहे की, आरोपींचा गुन्ह्याशी संबंध आहे हे दर्शविण्यासाठी कोणत्याही प्रकारची वसुली (रिकव्हरी) करण्यात आलेली नाही, (अथवा) अंगुलि मुद्रा पुरावा, रासायनिक विश्लेषकाचा पुरावा अथवा डी.एन्.ए. पुरावा (अभिलेखावर) सादर केलेला नाही.

५

५.४

आरोपी यांच्या वतीने बाजू मांडणा-या विद्वान वकीलांनी आवेशपूर्ण निवेदन सादर केले की, प्रस्तुत प्रकरणामध्ये अभियोग पक्षाने सरकारी साक्षीदार क्रमांक — १ व सरकारी साक्षीदार क्रमांक — ८, ह्या दोन प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदारांच्या जबानीवर आपली भिस्त ठेवली आहे. पुढे आवेशपूर्ण रितीने असेही सादर निवेदन करण्यात आले आहे की केवळ त्यामुळे स.सा. क्रमांक १ व ८ यांची जबानी भरवसा ठेवण्याजोगी आणि विश्वासार्ह नाही. त्यामुळे, असे सादर निवेदन करण्यात आले आहे की, खालच्या दोन न्यायालयांनी आरोपींना दोषी ठरविताना अभियोग पक्षाच्या साक्षीदार क्रमांक १ व ८ यांच्या जबानीवर भिस्त ठेवण्यात महत्वाची चूक केलेली आहे.

५.५

आरोपींची बाजू मांडणा-या विद्वानवकीलांनी पुढे असेही सादर निवेदन केले आहे की, सदर दोन प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार म्हणजेच स.सा. क्र. १ व स.सा.क्र. ८, यांच्यामते ७ ते ८ व्यक्तींनी सदरचा गुन्हा केला होता. परंतु, असे पुढे सादर निवेदन करण्यात आले की, स.सा. क्र.१२ जो पेरू बागेच्या जमिनमालकाचा भाचा होता व जो सर्वात प्रथम घटनास्थळावर पोहोचला होता, त्याच्या जबानीमध्ये असे आले आहे की, अभियोग साक्षीदार क्र. १ याने त्यास सांगितले की सदरचा गुन्हा चार व्यक्तींनी केला होता.

५.६

आरोपींच्या वतीने बाजू मांडणा-या विद्वान वकीलांनी पुढे असे सादर निवेदन केले की, घटनेसंबंधीची आणि वेगवेगळ्या आरोपींनी गुन्हा करतेवेळी केलेल्या कृत्यासंबंधीची अभियोग साक्षीदार क्रमांक ८ यांची संपूर्ण जबानी ही एकतर सदरचा उल्लेख नसलेली आणि/किंवा ती सुधारित जबानी आहे असे म्हणता येईल. असे सादर निवेदन करण्यात आले की, न्यायालयासमोर दिलेल्या जबानीमध्ये जे काही कथन करण्यात आले आहे त्यापैकी कोणतेही विधान पोलिसांनी तपासादरम्यान ज्या काही विविध जबान्या नोंदविल्या त्यामध्ये कथन करण्यात आले नव्हते आणि सदरचे आरोप हे पहिल्या प्रथम अडीच वर्षांनंतर न्यायालयामध्ये जी जबानी नोंदविण्यात आली त्यामध्ये करण्यात आले आहेत. असे सादर करण्यात आले की, जेव्हा ही बाब विनिर्दिष्टपणे

५

५

विद्वान सत्र न्यायालय आणि उच्च न्यायालय यांच्या निदर्शनास आणून देण्यात आली, त्यावेळेस सदर दोन्ही न्यायालयांनी, सदरचे अनुल्लेख/सुधारणा/विरोधाभास हे तेवढे मोठे नाहीत ज्यामुळे अभियोग पक्षाच्या प्रकरणाला घातक ठरू शकतात, असे निरीक्षण नोंदवून त्याकडे दुर्लक्ष केले. पुढे असे सादर करण्यात आले की, सदरचे अनुल्लेख/सुधारणा/ विरोधाभास अभियोग साक्षीदार क्र. ८ च्या जबानीमधील अतिशय महत्वाचे अनुल्लेख/ सुधारणा / विरोधाभास आहेत ज्यामुळे अभियोग पक्षाचे प्रकरण नष्ट होऊ शकते आणि ते अभियोग पक्षाच्या प्रकरणासाठी घातक आहेत.

५.७ आरोपीच्या वतीने बाजू मांडणा—या विद्वान वकीलांनी पुढे असे सादर निवेदन केले आहे की, अभियोग साक्षीदार क्र. ८ यांनी आरोपी क्र.२ यास न्यायालयामध्ये ओळखून अशी जबानी दिली की, सदर आरोपी हा तोच माणूस आहे जो सविता हीस झोपडीबाहेर घेऊन गेला आणि तिच्यावर तथाकथित बलात्कार केला. त्यांनी पुढे असे सादर निवेदन केले की, परंतु अभियोग साक्षीदार क्र. ८ ही त्यास (सदर आरोपीस) चाचणी ओळखपरेड मध्ये ओळखण्यास असमर्थ ठरला होती. असे सादर निवेदीत करण्यात आले की, गुन्हा घडल्यानंतर लगेचच चाचणी ओळखपडमध्ये त्याला ओळखण्यात आलेले तिचे अपयश हे तिने ब—याच वर्षांनंतर त्याला न्यायालयात ओळखणे ही बाब निष्फळ ठरविते. असे सादर निवेदन करण्यात आले की, आरोपी क्र.२ हयानेच बलात्कार केला आहे हया अभियोग साक्षीदार क्र. ८ च्या जबानीमध्ये आलेल्या एकमेव विधानावरून उच्च न्यायालयाने सदर आरोपीस फाशीची शिक्षा सुनावली आहे.

५.८ आरोपीच्या वतीने बाजू मांडणा—या विद्वान वकीलांनी पुढे असे सादर निवेदन केले की, झोपडीमध्ये थोडासाही प्रकाश नव्हता आणि आरोपींनी विजे—यांचा वापर केला. त्यामुळे, त्यांनी पुढे असेही सादर निवेदन केले की, अशा परिस्थितीमध्ये,

५

७

साक्षीदारांना एकतर आरोपींचे चेहरे व्यवस्थित पहावयास मिळाले असण्याची अथवा त्यांनी त्यांना दोन महिन्यांनंतर ओळखले असणे अतिशय अशक्यप्राय असे आहे. त्यांनी पुढे असे सादर निवेदन केले आहे की, येथे एका गोष्टीची नोंद करणे आवश्यक आहे आणि ती म्हणजे अभियोग साक्षीदार क्र. १ आणि अभियोग साक्षीदार क्र. ८ त्यांच्यापैकी एकानेही पोलिस तपासदरम्यान आरोपींचे वर्णन जसे, उंची, केस, चेह—याची ठेवण, वर्ण, दाढी इ. बाबतचा तपशील दिलेला नाही. तरी ते असा दावा करतात की, आरोपींना चाचणी ओळख परेडमध्ये ओळखू शकले. त्यांनी असेही सादर निवेदन केले की, आरोपी क्र. १ ते ५ यांची चाचणी ओळखपरेड घटनेनंतर दोन महिन्यांनी आणि त्यांच्या अटकेनंतर एका महिन्याने घेण्यात आली होती. असेही सादर निवेदन करण्यात आले क, आरोपी क्र. ६ याची चाचणी ओळखपरेड एक वर्षापेक्षा अधिक कालावधीनंतर घेण्यात आली होती आणि त्याला देखील, स.सा.क्र.१ व स.सा.क्र. ८ यांनी तथाकथितपणे ओळखले. असे सादर निवेदन करण्यात आले की, त्यामुळे, ब—याच कालावधीनंतर आणि ते सुद्धा स.सा.क्र.१ अथवा स.सा.क्र.८ यांनी प्रथम खबरी अहवालामध्ये आणि/किंवा तपासादरम्यान पोलिसांनी त्यांच्या नोंदविलेल्या आधीच्या जबाबांमध्ये आरोपींचे विनिर्दिष्ट वर्णन दिलेले नसताना देखील आरोपींना ओळखले ह्या कारणास्तव आरोपींना शिक्षा द्यावयास नको होती.

५.९ आरोपींच्या वतीने बाजू मांडणा—या विद्वान वकीलांनी पुढे असे सादर निवेदन केले आहे की, ओळखपरेडबाबतच्या साक्षी—पुराव्यावर भिस्त ठेवण्यापूर्वी मा. न्यायालयाची स्वतःची अशी खातरजमा झाली पाहिजे की साक्षीदारांना आरोपींचा तोंडवळा पाहता येण्याच्या दृष्टीने तेथे पुरेसा प्रकाश उपलब्ध होता आणि तसा तो पाहून, लक्षात ठेवण्यासाठी साक्षीदार सक्षम होता. असे सादर निवेदन करण्यात येते की, प्रस्तुत प्रकरणामध्ये, स.सा.क्र.१ आणि स.सा.क्र. ८ घटना घडण्याच्या दरम्यानच्या कालावधीमध्ये बेशुध्द पडले होते. म्हणजे स.सा.क्र. १ हे घटना घटताना खूपच लवकर आणि स.सा.क्र. ८ हे त्यानंतर थोड्यावेळाने, बेशुध्द पडले होते. त्या दोघांनाही अतिशय गंभीर स्वरूपाच्या जखमा करण्यात आल्या होत्या आणि त्यामुळे हल्लेखोरांची

७

चेहरेपट्टी पाहण्याची आणि तिचे निरीक्षण करण्याची त्यांची क्षमता अतिशय गंभीरपणे प्रभावीत झालेली असावी.

५.१० आरोपींची बाजू मांडणा—या विद्वान वकीलांनी पुढे असेही सादर निवेदन केले आहे की, घटना ही रात्री १०:३० वा. घडली. झोपडी ही गोणपाटाच्या कपड्याची होती आणि तिच्या भिंती (झाडांच्या): बुंध्यांपासून आणि रोपट्यांपासून बनविलेल्या होत्या. सदर झोपडीला दरवाजा नव्हता. सदर झोपडीत विद्युत मीटरही नव्हता. असे सादर निवेदन करण्यात आले की, ज्या तपासी अधिकारी ;स.सा. क्र.२०६ यांनी घटनास्थळाचा पंचनामा केला, त्यांनी त्यांच्या जबानीमध्ये असे कबूल केले आहे की, सदर शेड (झोपडी): मध्ये प्रकाश होता अथवा नव्हता याबाबत पंचनाम्यामध्ये काहीही नमूद केलेले नाही.

५.११ आरोपींची बाजू मांडणा—या विद्वान वकीलांनी पुढे असे सादर निवेदन केले आहे की, स.सा.क्र. १ हे इलेक्ट्रिक लाईट चालू होता असे दृढपणे सांगत असला तरी तो पुढे अशी जबानी देतो की, आरोपींनी विजे—यांचा वापर केला आणि ते विजे—यांच्या प्रकाशामध्ये शोधाशोध करीत होते. तो असेही कबूल करतो की, त्याने पोलिसांना जबाबात सांगितले की, आरोपींनी पीडितांना मारहाण करण्यास सुरुवात केली होती, त्यावेळेस त्यांनी (विद्युत): दिवे बंद केले होते. त्यांनी पुढे असेही सादर निवेदन केले की, त्याठिकाणी काही प्रकाश होता असे गृहित धरले तरी, अभियोग पक्षाच्या प्रकरणातून जास्तीत जास्त असे दिसून येईल की, सदर घटना घडत असताना, विद्युत बल्ब हे, ते बंद करण्यापूर्वी काही मिनिटे चालू होते आणि उर्वरित घटना ही आरोपींनी त्यांच्यासोबत आणलेल्या विजे—यांच्या प्रकाशामध्ये घडली. त्यांनी पुढे असे सादर निवेदन केले की, अशा परिस्थितीमध्ये, स.सा.क्र. १ अथवा स.सा.क्र. ८ यांच्यापैकी कोणीही, ज्या व्यक्तींनी गुन्हा केला त्यांना योग्य रीतीने पाहू शकले नसणार. आरोपींच्या वतीने बाजू मांडणा—या विद्वान वकीलांच्या मतानुसार, स.सा.क्र.१ व स.सा.क्र.८ हे ज्या व्यक्तींनी गुन्हा केला त्यांना व्यवस्थितपणे पाहू शकले नसणार हे ज्यावरून सिध्द होईल त्या वस्तुस्थिती पुढीलप्रमाणे आहेत :

१. स.सा.क्र. १ अथवा स.सा.क्र. ८ यापैकी कोणीही आरोपींचे वर्णन अथवा त्यांनी कोणते कपडे परिधान केले होते, हे पोलिसांना सांगू शकलेले नाहीत.

२. (आरोपींची): ओळख पटविण्यासाठी कोणतीही वैशिष्ट्ये/लक्षणे सांगितलेली नाहीत.

३. स.सा.क्र. १ अथवा स.सा.क्र. ८ यांच्यापैकी कोणीही आरोपींकडून जप्त करण्यात आलेले कपडे संपरीक्षे (ट्रायल): दरम्यान ओळखले नाही.

४. हल्ला करण्यासाठी वापरलेली हत्यारे जरी घटनास्थळावरून जप्त करण्यात आली होती तरी, स.सा.क्र. १ ती ओळखण्यात असमर्थ ठरले असते म्हणून त्यांना दाखविण्यात आली नाहीत.

५. जरी एका अपीलकर्त्याचे वय १७ वर्षे आणि इतर दोघांचे वय जवळपास २० वर्षे होते, स.सा.क्र. १ आणि स.सा.क्र. ८ यांनी पोलिसांना आरोपी हे २५ ते ३० वयोगटातील होते असे सांगितले आहे.

६. स.सा.क्र. १ आणि स.सा.क्र. ८ यांच्यापैकी कोणीही आरोपींनी नेमके काय केले हे सांगू शकलेला नाही. हल्ला केल्याबाबतचे आरोप हे सर्वसाधारण भाषेत होते. विशेषतः स.सा.क्र. १ हे आरोपी क्र. २, ४, ५ आणि ६ यांनी नेमके काय केले हे सांगू शकलेले नाहीत.

७. सर्वात महत्वाचे म्हणजे, गुन्हा घडून गेल्यानंतर लगेचच जो छायाचित्रांचा संग्रह स. सा. क्र. ८ हिला दाखवण्यात आला होता त्यामधून तिने संपूर्णपणे वेगळ्या व्यक्तींना आरोपीत व्यक्ती म्हणून ओळखले आहे. तिच्या न्यायचौकशीदरम्यानच्या साक्षीपुराव्या जबाबीमधून असे दिसून येते की, तिच्या न्यायचौकशीदरम्यानच्या साक्षीपुराव्याच्या जबाबीमधून असे दिसून येते की, त्यावेळीसुद्धा तिची अशी खात्री झाली होती की दंडाधिका—यांनी तिला दाखवलेल्या छायाचित्रांमधून तिने ओळखलेल्या व्यक्ती, ज्या वेगळ्या व्यक्ती असल्याचे सर्वमान्य आहे, ती छायाचित्रे आरोपींचीच होती, आणि

८. स.सा. क्र. १ आणि स.सा.क्र. ८ यांच्या साक्षीपुराव्यातील जबानीमध्ये आढळून आलेल्या उणीवांसाठी घटनेच्या वेळेस असलेला अपुरा प्रकाश हे एकच स्पष्टीकरण असेल.

५.१२ आरोपीत इसम यांची स.सा.क्र.१ आणि स.सा.क्र.८ यांनी ओळख पटविली या प्रश्नाच्या संदर्भात आरोपींची बाजू मांडणा—या विद्वान वकिलांनी असे आवेशपूर्ण सादर निवेदन केले की, सदर ओळख पटविण्याच्या बाबतीत अशी अनेक कारणे आहेत ज्यामुळे त्यावर विश्वास ठेवता येत नाही. त्यामुळे असे म्हणता येईल की, सदरची ओळख ही चुकीची ओळख होती. (त्यांनीः) असे सादर निवेदन केले की, स.सा.क्र. ८ यांनी अगोदर अनेक व्यक्तींची (ते आरोपी आहेत अशीः) ओळख पटविली होती. असे सादर निवेदन केले की, दिनांक ०७.०६.२००३ रोजी म्हणजेच गुन्हा घडल्याच्या दोन दिवसांनंतर, स.सा. क्र.८—विमलाबाई यांना, स.सा.क्र. १३—रमेश सोनावणे, विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी यांनी, त्यांना रुग्णालयामध्ये कुप्रसिध्द गुन्हेगारांच्या छायाचित्रांचा संग्रह असलेली एक फाईल दाखविली होती आणि त्यामधून चार व्यक्तींना ओळखून त्यांनी सदरचा गुन्हा केला असल्याचे सांगितले. प्रत्यक्षामध्ये, स.सा. क्र ८ यांनी सदर छायाचित्रांच्या संग्रहातून ज्या चार व्यक्तींची ओळख पटविली, त्यामध्ये प्रस्तुत प्रकरणातील आरोपींची छायाचित्रे अंतर्भूत नव्हती.

५.१३ आरोपींच्या वतीने बाजू मांडणा—या विद्वान वकिलांनी पुढे असे सादर निवेदन केले की, स.सा.क्र. ८ यांचा जबाब, ज्यामध्ये त्यांनी दिनांक ०७.०६.२००३ मध्ये इतर चार व्यक्तींची ओळख पटविल्याचे सांगितले, ती ओळख पटविण्याची घटना ही सर्वात प्रथमची घटना होती जी गुन्ह्याची घटना घडल्यानंतर दोन दिवसांपेक्षा कमी कालावधीमध्ये घडलेली होती आणि तीच गुन्ह्याची घटना घडल्यानंतरची सर्वात जवळची होती. ही जी ओळख स.सा.क्र. ८ यांच्याकडून पटविण्यात आली, ती अशा वेळेस, ज्या वेळेस त्या व्यक्तींच्या प्रतिमा तिच्या मनामध्ये ताज्या होत्या आणि तिची स्मृती क्षीण झाली नव्हती. त्यानंतर स.सा.क्र. १ व स.सा.क्र. ८ यांनी प्रस्तुत आरोपींना ओळखण्याची घटना दिनांक २५.०७.२००३ रोजी घडली, जी गुन्ह्याची घटना घडल्यानंतर दीड महिन्याने घडली होती, ज्यामध्ये स.सा. क्र. ८ आरोपी क्र. २ ची

ओळख पटविण्यात असमर्थ ठरल्या आणि त्यांनी संपूर्णपणे विरुद्ध अशा भूमिकेशी आरोपी क्र. ६ चा संबंध जोडला. असे सादर निवेदन केले की, छायाचित्र ओळख, मोक्याच्या क्षणीची आणि गुन्ह्याच्या तारखेच्या जवळची पहिली म्हणून अत्यंत महत्वाची आहे.

५.१४ आरोपींच्या वतीने बाजू मांडणा—या विदवान वकिलांनी पुढे असे सादर निवेदन केले की, हा स.सा.क्र.८ यांनी चाचणी ओळख परेड आणि न्यायालयात आरोपींची जी ओळख पटविली आहे ती छायाचित्रांवरून पटविलेल्या ओळखींच्या विसंगत आहे. असे सादर निवेदन करण्यात आले की, ही विसंगती विचारात घेता तिने चाचणी ओळख परेडमध्ये पटविलेली ओळख आणि न्यायालयात पटविलेली ओळख रद्द होण्यायोग्य आहे. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात आले की, न्यायालयामध्ये पटविलेली ओळख हा ठोस पुरावा आहे, ज्याचे छायाचित्रावरून ओळख पटविण्याच्या कृतीमुळे विशेषतः खंडन होत आहे आणि म्हणून न्यायालयासमोर पटविण्यात आलेली ओळख यावर विसंबून राहता येणार नाही.

५.१५ आरोपींच्या वतीने बाजू मांडणा—या विदवान वकिलांनी पुढे असे सादर निवेदन केले आहे की, स.सा.क्र. ८ यांनी दुस—याच चार व्यक्तींची पटविल्यामुळे देखील स. सा.क्र. १ यांनी चाचणी ओळख परेड आणि न्यायालयात पटविलेल्या ओळखीचे खंडन होते आणि त्यामुळे ती विश्वसनीय ठरत नाही. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात आले की, स.सा. क्र. १ यांनी त्यांच्या जबानीत कथन केल्याप्रमाणे, मारेकरी झोपडीमध्ये सुसताच त्यांची स्वतःची शुध्द हरपली. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात आले की, स. सा.क्र.८ यांच्या खूपच अगोदर स.सा.क्र १ यांची शुध्द हरपली होती.

५.१६ आरोपींची बाजू मांडणा—या विदवान वकीलांनी पुढे असे सादर निवेदन केले आहे की, स.सा.८ यांनी पूर्वीची ४ इसमांची ओळख पटविली आणि त्यानंतर सध्याचे ६ आरोपी यांची ओळख पटविली याचा हिशेब करता, स.सा.८ हिने एकूण १० लोकाना आरोपी म्हणून ओळखले आहे परंतु, अभियोग पक्षाच्या दाव्याप्रमाणे फक्त ७ इसमांनी सदर गुन्हा केला आहे. असे सादर निवेदन केले की, स.सा.८ हिच्या चुकीच्या ओळख पटविण्यामुळे, स.सा.८ हिच्या आरोपींची ओळख पटविण्याच्या जबानीवर

कोणताही भरवसा ठेवता येणार नाही. त्यांच्या या निवेदनाच्या पुष्ट्यर्थ त्यांनी वैकुंठम चंद्राप्पा विरुद्ध आंध्र प्रदेश राज्य, ए.आ.आर. १९६० एस. सी. १३४० या प्रकरणातील या न्यायालयाच्या निर्णयाचा आधार घेतला आहे.

५.१७ आरोपींची बाजू मांडणा—या विद्वान वकीलांनी पुढे असे सादर निवेदन केले आहे की, स.सा. १ यांनी त्यांच्या न्यायालयासमोर दिलेल्या साक्षीत असे म्हटले आहे की, गुन्हा ७—८ लोकांनी केला होता. हीच गोष्ट त्याने गुन्ह्याच्या दिवशी म्हणजेच दि. ६.६.२००३ रोजी नोंदविलेल्या त्याच्या प्रथम खबरी अहवालात म्हटली होती. परंतु, प्रथम खबरी अहवाल नोंदविण्यापूर्वी, घटनास्थळीच त्याला रुग्णालयात नेण्यापूर्वी, त्याने स.सा १२ (ज्याने गुन्हा उजेडात आणला) यास असे सांगितले की, गुन्हा ४—५ जणांनी केला होता. असे सादर निवेदन करण्यात आले की, हल्लेखोरांच्या संख्येतील ही मोठी तफावत, हा गुन्हा ७—८ जणांनी केला या स.सा.१ आणि स.सा.८ यांच्या जबानीच्या विश्वसनीयतेवर गंभीर संशय निर्माण करते. हल्लेखोरांची संख्या आणि प्रत्येक आरोपीने बजावलेली भूमिका याबाबत कोर्टातील त्यांची नंतरची साक्ष ही स्पष्टपणे सुधारणा आहे आणि त्यांनी पूर्वी जे काही सांगितले त्याचे खंडन करते.

५.१८ आरोपीतर्फे उपस्थित विद्वान समुपदेशीद्वारे पुढे सादर निवेदन करण्यात येत आहे की, स.सा.क्र. ८ यांनी त्यांच्या न्यायालयातील साक्षीत कथन केले होते की, ७ इसमांनी गुन्हा केला होता. तिने तिच्या पोलीसांसमक्ष केलेल्या पहिल्या जबाबात असे म्हटले होते की, ७ — ८ व्यक्तींनी गुन्हा केला होता. असे सादर निवेदन करण्यात येत आहे की, खाली नमूद तथ्यांच्या आधारावर आरोपीबद्दल स.सा. १ आणि स.सा. ८ यांच्याद्वारे ओळखीविषयी गफलत होण्याच्या बळकटी मिळत आहेत.

१. स.सा. १ यांनी वारंवार नमूद केले की, गुन्हेगार त्यांच्याशी हिंदीत बोलत होते. त्याच्या कथनानुसार ते त्यांच्यामध्ये आपआपसात सुद्धा हिंदीत बोलत होते. स.सा. ८ हिने या गोष्टीची पुष्टी केली. सर्व बळीत इसम मराठी बोलणारे आहेत. पोलीस तपासानुसार आरोपी — अपीलकर्ते सुद्धा महाराष्ट्र निवासी असून मराठी बोलणारे आहेत. जर आरोपी — अपीलकर्ते यांना बळीत व्यक्तींशी बोलावयाचे असले तर ते मराठीत बोलले असते. हिंदीमध्ये नाही. गुन्हेगार हिंदीत बोलत होते, यावरून हे स्पष्ट

निर्देशनास येत आहे की, ते मराठी बोलणारे नव्हते. यावरून, आरोपी — अपीलकर्त्यांना, या गुन्ह्यात खोटेपणाने गोवण्यात आले आहे असे सूचित होत आहे.

५.१९ आरोपीच्या वतीने उपस्थित विद्वान समुपदेशीद्वारा पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येत आहे की, वरील गोष्टींमुळे स.सा. ८ च्या न्यायालयातील संपूर्ण साक्षीत काही गोष्टी वगळल्या आणि किंवा काही गोष्टींची वाढ करण्यात आली आहे. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येत आहे की, न्यायालयासमक्ष तिच्या जबानीपूर्वी पोलीसद्वारा आणि दंडाधिकारीद्वारा अनुक्रमे ६.६.२००३ आणि ७.६.२००३ रोजी दोन जबाब नोंदविण्यात आले होते. पुढे असे सादर निवेदन आहे की, स.सा. ८ यांनी कोर्टात केलेले निवेदन तिने तिच्या पूर्वीच्या जबाबात विशेषकरून घटना कशी घडली या संदर्भात, कथन केले नव्हते. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येत आहे की, हा पुरावा प्रथमच तिच्या न्यायालयातील जबानीस वाढीव कथन म्हणून आले आहे, जे कथन म्हणजे विसंगती आहे. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येत आहे की, स.सा. ८ हिने तिच्या पूर्वीच्या जबाबांमध्ये, जे तपासणी दरम्यान नोंदविण्यात आले, त्यात तिने मारहाणीबद्दल कोणताही तपशील दिला नव्हता किंवा वेगवेगळ्या इसमांनी बजावलेल्या भूमिकेचा तपशीलही दिला नव्हता. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येत आहे की, चाचणी ओळखपरेड मध्ये सुद्धा ज्या व्यक्तींना तिने ओळखले त्यांच्या भूमिकेबद्दल सुद्धा काही सांगितले नाही किंवा चाचणी ओळखपरेड झाल्यानंतर पोलीसांनी नोंदवून घेतलेल्या कोणत्याही जबाबात तसे नमूद केले नाही. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येते की, स.सा. ८ हिने प्रथमच आरोपी व्यक्तींच्या घटनेतील तपशीलवार माहिती न्यायालयात अडीच वर्षांनंतर दिली. त्याअगोदर केव्हाही दिली नव्हती. पुढे असे निवेदन करण्यात येते की, म्हणून पोलीसांसमक्ष आणि दोन दंडाधिका—यांसमक्ष घटनेदरम्यान झालेल्या गोष्टींचा कोणताही तपशील किंवा विविध व्यक्तींनी बजावलेल्या भूमिकेच्या कोणत्याही तपशीलाची माहिती किंवा जबाब न देणे यावरून तिचा साक्षीपुरावा अविश्वसनीय ठरत आहे.

५.२० आरोपीच्या वतीने उपस्थित विद्वान समुपदेशीद्वारा सादर निवेदन आहे की, वास्तविकतः स.सा. ८ हिने न्यायालयापासून तिच्या माननीय सत्र न्यायालयाद्वारा

नौदविलेल्या पहिल्या साक्षीपुराव्यात महत्वाची गोष्ट लपवून ठेवली आहे. असे सादर निवेदन करण्यात येते की, स.सा. ८ हिने न्यायालयापासून महत्वाची गोष्ट लपविली ती म्हणजे खरे तर दि. ७.६.२००३ रोजी तिला कार्यकारी दंडाधिकारी यांच्यासमक्ष छायाचित्रे दाखविण्यात आली आणि तिने त्या आरोपींच्या विरुद्ध अभियोग चालू आहे त्या व्यतिरिक्त इतर चार इसमांची ओळख पटविली. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येते की, जेव्हा तिला पुन्हा त्याचबाबत सामोरे जावे लागले तेव्हा तिने तिच्या पुढील उलटतपासणीत जी उच्च न्यायालयाच्या दि. १४.६.२००६ च्या कनफर्मेशन केसच्या सुनावणी दरम्यान दिलेल्या आदेशानुसार झाली होती त्यात तिने आपली साक्ष फिरवली आणि तिने कथन केले की, ज्या सहा आरोपींना तिने चाचणी ओळख परेड मध्ये आणि न्यायालयासमक्ष ओळखले त्यांच्यापैकी चार आरोपींना ज्यांनी गुन्हा केला आहे त्यांना ओळखले. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येते की, ही बाब महत्वाची विसंगती असून आणि महत्वाची माहिती लपवण्याची बाब आहे आणि म्हणून स.सा. ८ चा साक्षीपुरावा विश्वसनीय आणि भरवशाचा नाही. त्यामुळे अशा स.सा. ८ साक्षीदाराच्या साक्षीवर विसंबून राहणे सुरक्षित होणार नाही आणि अशा साक्षीदाराच्या साक्षीवर असलंबून आरोपींना दोषी ठरवणे सुरक्षित ठरणार नाही.

५.२१ जोपर्यंत आरोपी क्र. २ चा संबंध आहे, आरोपींच्या वतीने उपस्थित विद्वान समुपदेशीद्वारा असे निवेदन आहे की, जरी स.सा. ८ चा दावा आहे की, आरोपी क्र. २ याने सविताला झोपडीबाहेर नेऊन तिच्यावर बलात्कार केला आणि तिला विवस्त्र अवस्थेत परत आणले, असे असले तरी ती (स.सा. ८) आरोपी क्र. २ ला ओळख परेड मध्ये ओळखू शकली नाही. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येते की, चाचणी ओळख परेड मधील अगोदरच्या ओळखीविषयीची बाब तिने आरोपी क्र. २ ला न्यायालयात ओळखणे या गोष्टीस पुष्टी मिळत नाही, त्यामुळे आरोपी क्र. २ ची न्यायालयात पटविलेली ओळख विशेषतः त्यावेळी असलेल्या प्रकाशाची स्थिती पाहता आणि धटनेच्या वेळी ती स्वतः बेशुद्ध झाली ही बाब लक्षात घेता स्वीकार्य नाही. पुढे असे निवेदन करण्यात येते की, आरोपी क्र. २ कडून काहीही हस्तगत केलेले नाही. केवळ स.सा. ८ हिचेच म्हणणे आहे की, आरोपी क्र. २ हा सवितावर झालेल्या बलात्कारात

सामील होता. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येते की, अशा जबाबाच्या आधारावर ज्यास अगोदरच्या चाचणी ओळख परेड नुसार पुष्टी मिळत नाही, त्या जबाबाच्या आधारावर आरोपी क्र. २ ला एकटे पाडून त्यास मृत्यूदंडाची शिक्षा दिली. पुढे असे निवेदन करण्यात येते की, माननीय सत्र न्यायालयाने स.सा.८ हिने ओळखपरेड मध्ये सर्व आरोपींना ओळखले आणि आरोपी क्र. ६ यांस दुस-या ओळखपरेड मध्ये ओळखले ही बाब गृहित धरण्यात चूक केली आहे. पुढे असे निवेदन करण्यात येते की, स.सा.८ हिने आरोपी क्र. २ यांस पहिल्या चाचणी ओळखपरेड मध्ये ओळखले नव्हते, ही स्पष्ट चूक आहे.

५.२२ जोपर्यंत आरोपी क्र. ६ च्या ओळखी आणि भूमिकेचा संबंध आहे, आरोपीचे विद्वान समुपदेशीद्वारा पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येते की, आरोपी क्र. ६ ला त्याच्या ओळखीसाठी स.सा.क्र.१३ ने दि. ७.१०.२००४ रोजी घेतलेल्या चाचणी ओळख परेड मध्ये सामील करण्यात आले. असे सादर निवेदन करण्यात येत आहे की, स.सा.क्र.१ ने त्यांच्या साक्षीत म्हटले आहे की, केवळ स.सा.क्र.१ ते आरोपी क्र. ६ ला दुस-या चाचणी ओळख परेड मध्ये ओळखले. स.सा.क्र.८ कोणत्याही चा.ओ.प. मध्ये उपस्थित असल्याबद्दल बोलत नाही. ज्यामध्ये, तिने आरोपी क्र. ६ ला ओळखले आहे. असे पुढे निवेदन करण्यात येते की, स.सा.क्र. १३ च्या जबाबात असे नमूद आहे की, स.सा.क्र.८ ने आरोपीला दुस-या चा.ओ.प. मध्ये ओळखले. जी बाब ऐकीव आहे आणि ते मान्य करता येणार नाही. कारण स.सा.क्र.८ ने दुस-या चा.ओ.प. बद्दल काहीच भाष्य केले नाही. ती म्हणते तिला एका चा.ओ.प. मध्ये बोलविण्यात आले होते ज्यात तिने चार व्यक्तींना ओळखले आणि सहा आरोपींपैकी त्या चार व्यक्ती न्यायालयात हजर होत्या.

५.२३ आरोपीतर्फे उपस्थित विद्वान समुपदेशी पुढे सादर निवेदन करतात की, स. सा.क्र.१३ विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी यांनी आरोपी ६ करिता चाचणी ओळख परेड घेतली. असे सादर निवेदन आहे की, ते तेच दंडाधिकारी आहेत ज्यांनी त्यापूर्वी दिनांक ७.६.२००३ रोजी स.सा.क्र.८ चा जबाब नोंदविला होता. ज्यामध्ये तिने ४ अन्य व्यक्तींना ओळखले होते. त्यामुळे, ते पुढे सादर निवेदन करतात की, ते सदर परेड

३

पूर्वीच तपासात सहभागी होते. असे निवेदन करण्यात येते की, स.सा.क्र.१३ कार्यकारी दंडाधिकारी यांनी साक्षीदारांनी परेड च्या अगोदर आरोपींना पाहू नये यासाठी त्यांनी

५

धोतलेल्या दक्षतेविषयी काहीच नमूद केले नाही. पुढे असे निवेदन करण्यात येते की, उलटपक्षी त्यांनी कबूल केले की, ओळखपरेड मोकळ्या जागी घेण्यात आली. असे निवेदन करण्यात येते की, चाचणी ओळख परेड मध्ये जे साक्षीदार बाहेर उभे असतात त्यांना आरोपींना परेड मध्ये आणताना पाहता येऊ नये म्हणून बंदिस्त जागेत घ्यायला हवी होती. असे निवेदन करण्यात येते की, आरोपी इसमांसारखेच दिसणारे डमी इसम होते का याबद्दल कोणतीही गोष्ट नमूद नाही. पुढे असे निवेदन करण्यात येते की, त्यामुळे स.सा.क्र.१ किंवा स.सा.क्र.८ जे प्रत्यक्ष साक्षी असण्याचा दावा करतात त्यांनी आरोपीविषयी किंवा ज्यांनी गुन्हा केला आहे त्या इसमांबद्दल कोणतेही वर्णन नमूद केले नाही आणि म्हणून कोणत्या आधारावर डमीजची निवड केली ही बाब संशयास्पद आहे. असे सादर निवेदन करण्यात येते की, त्यामुळे कार्यकारी दंडाधिकारी यांनी स्वतःच डमीजची निवड करायला हवी होती. पण त्यांनी कबूल केले आहे की, डमीजची निवड पोलीसांनीच केली.

५.२४ आरोपीच्या वतीने उपस्थित विद्वान समुपदेशीद्वारा पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येते की, स.सा.क्र.१३ च्या साक्षीनुसार स.सा.क्र.८ ने आरोपी क्र. ६ ला अशी व्यक्ती म्हणून ओळखले की त्याने तिच्यावर हल्ला केला, झोपडीबाहेर तिच्या मुलीला ओढून नेले आणि तिच्यावर बलात्कार केला. परंतु, स.सा.क्र. ८ ने दिलेल्या साक्षीत दुस-या चाचणी ओळख परेड बद्दल किंवा आरोपी क्र. ६ ला कोणत्याही ओळख परेड मध्ये ओळखण्याविषयी काहीच नसणे, यावरून स.सा.क्र.१३ च्या साक्षीपुरावा ऐकिव म्हणून मान्य करण्यासारखे नाही.

५.२५ पुढे आरोपीतर्फे उपस्थित विद्वान समुपदेशीद्वारा सादर निवेदन करण्यात येते की, स.सा.क्र.८ शी संबंधित स.सा.क्र.१३ चा जबाब की, आरोपी क्र. ६ ने सविताला झोपडीबाहेर ओढून नेले ही बाब तिच्या (स.सा.८) च्या न्यायालयातील मौखिक साक्षीपुराव्याशी विसंगत आहे. जिथे तिने म्हटले आहे की, आरोपी क्र. १, २ आणि आरोपी क्र. ४ ने सविताला झोपडीबाहेर ओढून नेले. ही गोष्ट स्पष्ट आहे की, ज्या

३

१

इसमांनी सविताला बाहेर ओढून नेले त्याच इसमांनी तिच्यावर बलात्कार केला होता. तिच्या न्यायालयीन जबानीत स.सा.क्र.८ ने अतिशय स्पष्टपणे नमूद केले की, तीन व्यक्तींनी हे केले आहे आणि तिथे आरोपी क्र. १, २ व ४ या तिघांची नावे दिली. न्यायालयात तिने आरोपी क्र. ६ ची भूमिका कथन करीत नाही या आधारावर उच्च न्यायालयाने त्यांची मृत्यूदंडाची शिक्षा कायम केली आणि त्यांची बाजू इतरांपेक्षा ज्यांची शिक्षा सौम्य करण्यात आली, त्यांच्यापेक्षा वेगळी ठरते. तिने चाचणी ओळख परेड मध्ये नमूद केलेले निवेदन तिने न्यायालयात केलेल्या जबानीशी विसंगत आहे आणि त्यातून घटनेचा विसंगत लेखा प्रतीत होत आहे.

५.२६ आरोपीतर्फे उपस्थित विद्वान समुपदेशी द्वारा सादर निवेदन करण्यात येत आहे की, जर यातील ' तिने ' चा संदर्भ स.सा.क्र.८ ती स्वतः म्हणून असेल तर, स. सा.क्र.८ ने आरोपी क्र. ६ ची सांगितलेली भूमिका स.सा.क्र. १ ने ज्याने आरोपी क्र. ६ ला परेड मध्ये ओळखले त्या स.सा.क्र.१ चे आरोपी क्र. ६ च्या भूमिकेबद्दल केलेल्या कथनाशी विसंगत आहे, जे असे आहे की, आरोपी क्र. ६ ने सविताला झोपडीबाहेर नेले. आधी उल्लेख केल्याप्रमाणे, ज्या इसमांनी सवितास झोपडीच्या बाहेर ओढून नेले ते इसम म्हणजे सवितावर ज्या इसमांनी बलात्कार केला तेच होते.

५.२७ आरोपीतर्फे उपस्थित विद्वान समुपदेशीद्वारा पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येत आहे की, न्यायालयात स.सा.क्र.१ यांनी सविता हीस झोपडीबाहेर नेले असे अजिबात नमूद केले नाही. वस्तुतः त्यांच्या साक्षीमधून हे स्पष्ट होते की, ते बेशुध्द होते आणि त्यांनी सवितावर झालेला कुठलाही हल्ला पाहिला नाही.

५.२८ आरोपीतर्फे उपस्थित विद्वान समुपदेशी पुढे असे निवेदन करतात की, चाचणी ओळख परेडसाठी झालेला विलंब हा अभियोग पक्षाच्या बाजूस हानीकारक आहे. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येते की, सध्याच्या प्रकरणात गुन्हा हा दिनांक ५.६.२००३ रोजी घडला आहे आणि आरोपींना दिनांक २३ आणि २७ जून २००३ रोजी अटक करण्यात आली आहे. तसेच चा.ओ.प. ही २५.७.२००३ ला म्हणजे गुन्हा घडल्याच्या ५० दिवसानंतर आणि आरोपी क्र. १ आणि आरोपी क्र. २ च्या अटकेनंतर ३३ दिवसांनी घेतली आहे. असे सादर निवेदन करण्यात येत आहे की, चा.

१

ओ.प. घेण्यात झालेल्या विलंबासाठी अभियोग पक्षाकडून स्पष्टीकरण आलेले नाही. विद्वान समुपदेशी यांच्या म्हणण्याप्रमाणे, स्पष्टीकरण हे असे असेल की, हा अवधि पोलीसांनी स.सा.१ आणि स.सा.८ यांना फोटो दाखविण्यासाठी वापरला जेणेकरून त्यांना आरोपीच्या चेह—यांचे स्मरण होईल.

५.२९ आरोपीतर्फे उपस्थित विद्वान समुपदेशीद्वारा पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येत आहे की, आरोपी क्र. ६ ला एक वर्षापेक्षा जास्त कालावधीनंतर अटक करण्यात आली आहे आणि आरोपी क्र. ६ ची चा.ओ.प. एक वर्षापेक्षा जास्त कालावधीनंतर घेण्यात आली आहे. त्यामुळे झालेल्या विलंबामुळे आरोपी क्र. ६ च्या चा.ओ.प. चा नकारात्मक परिणाम झाला आहे.

५.३० आरोपीतर्फे उपस्थित विद्वान समुपदेशीद्वारा पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येत आहे की, स.सा.८ ने मान्य केले की, ती, तिच्या साक्षीपुराव्याअगोदर न्यायालयात दोन ते तीन वेळा आली होती. पुढे निवेदन करण्यात येते की, या भेटींदरम्यान तिने नक्कीच पिंज—यात आरोपी इसमांना पाहिले असेलच आणि त्यामुळे तिच्या न्यायालयातील साक्षीपुराव्यास महत्व नाही.

५.३१ आरोपीतर्फे उपस्थित विद्वान समुपदेशी पुढे असे सादर निवेदन करतात की, अन्यथा सुद्धा स.सा.क्र.८ च्या साक्षीपुराव्यावर अवलंबून राहता येऊ शकत नाही. असे निवेदन करण्यात येते की, सर्वप्रथम दिनांक ७.६.२००३ रोजी कार्यकारी दंडाधिका—यांनी नोंदविलेल्या जबाबाविषयी स.सा.८ ने तिच्या पहिल्या साक्षीपुराव्यात काही कथन केले नाही आणि तिला अल्बम मधून छायाचित्रे दाखविण्यात आली आणि तिने ४ व्यक्तींना गुन्हा केल्याचे म्हणून ओळखले, जे इसम, ज्या ६ व्यक्तींविरुद्ध खटला होता त्यांच्या व्यतिरिक्त होते. असे निवेदन करण्यात येते की, हे नमूद करणे महत्वाचे आहे की, स.सा.८ ने तिच्या पहिल्या साक्षीपुराव्यात तिला पोलीसांनी छायाचित्रे दाखविली या गोष्टीचा इन्कार केला. साक्षीपुराव्यावरून स्पष्ट आहे की, स.सा.८ ने जेव्हा सूचक प्रश्नात तिला छायाचित्रे दाखविण्यात आली नाहीत या गोष्टीस नकार दिला, त्यावेळी ती खरे बोलत नव्हती. असे निवेदन करण्यात येते की, जेव्हा तिला उच्च न्यायालयाच्या आदेशाच्या अनुषंगाने अधिक तपासणीसाठी बोलविण्यात आले असता

तिने कबूल केले की, (१) पोलीसांनी तिला आरोपी इसमांची चार छायाचित्रे दाखविली होती आणि तिने स्वतःहून सांगितले की, त्या घटनेचे तेच इसम गुन्हेगार होते आणि (२) जेव्हा दंडाधिका-यांनी तिचा जबाब नोंदविला होता, त्यावेळी ज्या व्यक्तींना तिने आरोपी म्हणून ओळखले होते ते, सध्याच्या आरोपीपेक्षा वेगळे होते, म्हणून असे निवेदन करण्यात येते की, उपरोक्त बाब ही कार्यकारी दंडाधिका-याने स.सा.८ च्या दिनांक ७.६.२००३ च्या प्रथम जबाबात जे नोंदविले होते केवळ त्याच्या विपरित आहे.

५.३२ आरोपीतर्फे उपस्थित विद्वान समुपदेशी पुढे असे सादर निवेदन करतात की, डी.एन.ए. किंवा न्यायसहायक पुराव्याचा अभियोग पक्षाला आधार होणार नाही. आणि / किंवा आरोपीचा गुन्ह्याशी दुवा जोडणार नाही. असे सादर निवेदन करण्यात येते की, जरी आरोप हा बलात्काराचा आणि खुनाचा असला तरी अभियोग पक्षाच्या बाजूस बळकटी आणणारा असा न्यायसहायक पुरावा नाही.

५.३३ आरोपीतर्फे उपस्थित विद्वान समुपदेशी पुढे असे सादर निवेदन करतात की, अभियोग पक्षाची बाजू अशी की, आरोपी — अपीलकर्ते हे त्या जागी दारूच्या बाटल्यांमधून आणि हंडीमधून दारु पित होते. घटनास्थळावरून रिकाम्या दारूच्या बाटल्या, हंडी आणि काही काचेचे पेल्ले जप्त करण्यात आले. असे सादर निवेदन आहे की, आरोपीचा गुन्ह्याशी संबंध जोडण्यासाठी काचेच्या पेल्यांवर आणि दारूच्या बाटल्यांवर डी.एन.ए. किंवा बोटांचे ठसे नव्हते. तपासी अधिकारी, स.सा.२० कबूल करतात की, बोटांच्या ठशांचा अहवाल आरोपीचा गुन्ह्याशी संबंध आहे असे दाखवित नाही. याची नोंद घेणे महत्वाचे आहे की, तपासी अधिकारी स.सा.१८ यांनी कबूल केल्याप्रमाणे तपासाच्या वेळी अपीलकर्त्यांचे डी.एन.ए. नमुने गोळा केले होते आणि ते डी.एन.ए. विश्लेषणाकरिता पाठविण्यात आले होते, परंतु अभियोग पक्षाने न्यायालयात सदर अहवाल कधीच सादर केला नाही, कारण उघड आहे की, त्यामुळे अपीलकर्ते निर्दोष सुटले असते.

५.३४ पुढे असे सादर निवेदन करण्यात येते की, कुठल्याही बळीत व्यक्तीवर अपीलार्थींच्या गुह्यभागावरील केस, डी.एन.ए., वीर्य किंवा रक्त आढळून आले नव्हते. अपीलार्थींकडून नमुने गोळा करून विश्लेषणाकरिता पाठविण्यात आले होते. परंतु त्याचा

निकाल हा आरोपींचा गुन्ह्याशी संबंध आहे असे दर्शवित नाही. असे सादर निवेदन करण्यात येते की, घटनास्थळावरून पोलीसांनी १४ स्लिपर्स जप्त केल्या परंतु त्याची सांगड आरोपींशी जूळवून किंवा त्या त्यांना घालायला लावून अपीलकर्त्याशी घालता आली नाही. त्या स्लिपर्स अपीलार्थींनी घातलेल्या होत्या किंवा अपीलार्थींच्या आहेत असे कोणीही ओळखले नाही.

५.३५ आरोपी—अपीलकार यांचे तर्फे हजर झालेल्या विद्वान वकीलांनी पुढे असे सादर केले की, ज्यावेळी अपीलकरता यांनी अटक केली त्यावेळी अपीलकर्त्याकडून तसेच

घरझडती घेताना घरातून कपडे जप्त करण्यात आले परंतु आरोपींचा गुन्ह्याशी संबंध जोडला जाईल असे काहीही मिळून आलेले नाही. त्यांनी पुढे असे सादर केले की, दुसऱ्यादिवशी सकाळी जेव्हा प्रेते मिळाली त्यावेळी घराच्या अवतीभोवती पाऊल खुणा आढळल्या परंतु सदर बोटाचे ठसे हे अपिलकरांच्या ठशांसोबत जुळणारे नव्हते. त्यांनी पुढे असे सादर केले की, सविताच्या नखांमध्ये आढळलेले रक्तदेखील अपिलकर्त्यांच्या रक्ताशी जुळत नव्हते.

५.३६ आरोपी तर्फे हजर झालेले विद्वान वकीलांनी पुढे असे सादर केले की, आरोप केल्याप्रमाणे जागेवर चोरीला गेलेली / लुटलेली रक्कम किंवा कोणतेही सोन्याचे दागिने मिळून आलेले नाहीत. त्यांनी असे सादर केले की, अभियोग पक्षाच्या म्हणण्याप्रमाणे आरोपींनी त्रंबक कडून रुपये ३००० घेतले होते. अभियोग पक्षाचा साक्षीदार क्र. ८ कडून मंगळसूत्र, डोरले आणि कर्णफुले (इयर टॉप्स) काढून घेतले होते, सविताकडून पैंजण व कर्णफुले काढून घेतली होती आणि अभियोग साक्षीदार क्र. १ कडून घडयाळ व साखळी काढून घेतली होती. त्यांनी पुढे असे सादर केले की, कोणाही आरोपींकडून कोणतीही चोरीला गेलेली मालमत्ता मिळून आलेली नाही. अथवा हस्तगत करण्यात आलेली नाही.

५.३७ आरोपीतर्फे हजर असलेल्या वकिलांनी पुढे असे सादर केले की, दिनांक २६.६.२००३ रोजी भोजूबाई आप्पा शिंदे, आरोपी क्र. ५ ची आई, हिच्या घराची झडती घेताना तथाकथित पांढ—या धातूची साखळी ताब्यात घेण्यात आली होती. परंतु,

५

सदर पंचनाम्यावर तिची सही देखील नाही. तसेच पंचनाम्यामध्ये, जप्त करणेत आलेला मुददेमाल सिलबंद केल्याचा उल्लेख देखील नाही. पुढे असे सादर करणेत आले की, त्या साखळीचे वर्णन “एक ३० कड्यांची, त्यातील मधली एक कडी तुटलेली आणि तिला दोरीने बांधलेली अशी एक पांढ—या धातूची साखळी किंमत ०”. असे सादर करण्यात आले. पुढे असे सादर करण्यात आले की, साखळीवर विशेष अशी कोणतीही खूण केलेली नव्हती आणि ती मोठ्या प्रमाणात बनविल्या गेलेल्या साखळ्यांपैकी सहज उपलब्ध होणारी अशी होती. अभियोग पक्षाने असा दावा केला की, ती स.सा.१ याची आहे. स.सा.क्र. १ याने स्वतः मान्य केले आहे की, त्याने पोलीसांना साखळीचे कोणतेही वर्णन दिलेले नाही. पांढ—या धातूची साखळी ही काही अशी वस्तू नाही की, जी फक्त स.सा.क्र.१ हयांच्याकडे असू शकते. पुढे असे सादर करण्यात आले की, हया खटल्यामध्ये या साखळी शिवाय, कोणाही आरोपींकडून, इतर काहीही जप्त केलेले नाही किंवा हस्तगत करण्यात आलेले नाही. पुढे जोरदारपणे सादर करण्यात आले आहे की, जर का हा गुन्हा आरोपींनी केला असता तर चोरलेली सर्व मालमत्ता त्यांच्याकडे खात्रीने मिळून आली असती. सर्वसाधारणपणे उपलब्ध होणा—या चांदीच्या साखळीची जप्ती जिच्यावर तिचे वेगळेपण दर्शविणारे कोणतेही चिन्ह नाही, हा आरोपींच्या विरुद्ध ग्राह्य धरण्यासाठी खूपच कमकुवत दुवा आहे.

५.३८ आरोपीतर्फे हजर झालेल्या विद्वान वकिलांनी पुढे असे सादर केले की, सदर चांदीच्या साखळीची चाचणी ओळखपरेड घेतली होती त्याबाबत कोणत्याही दंडाधिकारी / विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी / तहसिलदार यांची साक्ष नोंदविलेली नाही. अभियोग पक्षाचा साक्षीदार क्र. १ ते जेव्हा साखळी ओळखली त्यावेळी उपस्थित असलेल्या साक्षीदाराची साक्ष नोंदविली नाही. अभियोग पक्षाचा साक्षीदार क्र. १४ हा पंच आहे ज्याच्या समोर साखळी ठेवलेले पाकीट उघडले होते आणि नंतर त्याच दिवशी पुन्हा सिल केले होते आणि त्यास अभियोग पक्षाचा साक्षीदार असा दावा करतो की, त्यांनी ती ओळखली आहे, परंतु, सरकारी साक्षीदार क्र. १४ हा सदर ओळखीसाठी साक्षीदार नाही आणि त्या संदर्भात त्याने शपथेवर काहीही सांगितलेले नाही.

५

५.३९ आरोपीतर्फे हजर असलेले विद्वान वकिल पुढे सादर करतात कि, अभियोग साक्षीदार क्र. ८ हिने साखळी ओळखली नाही. तिची साक्ष घेतली त्यावेळी ती (साखळी) तिला दाखविली नाही. न्यायालयामध्ये, अभियोग साक्षीदार क्र. ८ ने सांगितले : “मुददेमाल वस्तू क्र. ७२ आणि ४० हे सविताचे दागिने आहेत”. सविता हिचे प्रेताचा मरणान्वेषण पंचनामा दिनांक ६.६.२००३ रोजी केला आहे जो निशाणी २७ कडे आहे, त्यामध्ये प्रेताचे वर्णन असे केले आहे की, “ तिच्या गळ्यामध्ये पांढ—या मोत्यांचा हार आहे आणि तिच्या हातामध्ये प्रत्येकी दोन दोन पांढ—या धातूंच्या बांगड्या आहेत.” हया वस्तू, इतर वस्तूंसह निशाणी ४२ दिनांक ६.६.२००३ कडील पंचनाम्याने जप्त केल्या. असे सादर करणेत येते की, यामधील काही दागिने सविताच्या अंगावरून जप्त करणेत आलेले आहेत ते दाखविणेत आले आणि अभियोग साक्षीदार क्र. ८ हिने तिच्या साक्षीपुराव्यात ओळखले असण्याची शक्यता आहे.

५.४० आरोपीच्या वतीने हजर झालेले विद्वान वकिल यांनी पुढे असे सादर केले की, अपीलकर्त्याचा गुन्ह्याशी संबंध दाखविणा—या काही वस्तू परत मिळविल्या नसतील किंवा जप्त केल्या नसतील आणि अभियोग साक्षीदार क्र. १ व ८ यांनी ओळखलेल्या वस्तूंच्या पुष्ट्यर्थ बळकटी देणारा पुरावा दाखल करणे शक्य झाले नसेल तर, आरोपीची दोषसिद्धी केवळ (वस्तू) ओळखीच्या आधारे होऊ शकत नाही. त्याच्या निवेदनाच्या समर्थनार्थ विद्वान वकिल या न्यायालयाचे इकबाल विरुद्ध उत्तरप्रदेश राज्य सरकार (२०१५) ६ एस.सी.सी ६२३ मध्ये दिलेल्या न्यायनिर्णयावर जोरदारपणे विसंबून राहिले आहेत.

५.४१ आरोपीच्या वतीने हजर झालेले विद्वान वकिल यांनी पुढे असे सादर केले आहे की, भा. दं. वि. सं. कलम ३७६(२)(ग) खालील आरोपीची दोषसिद्धी करणे संबंधी विचार करता तेवढा पुरावा उपलब्ध नाही. असे सादर करणेत येते की, अभियोग पक्षाचा दावा असा आहे की, अभियोग साक्षीदार क्र. ८ हिच्या साक्षीत म्हटल्याप्रमाणे आरोपी क्र. १, २ आणि ४ यांनी मयत सविताला झोपडीतून बाहेर ओढत नेले आणि तिला नग्न अवस्थेत परत आणले आणि त्यावेळी तिला रक्तस्राव होत होता आणि ती मृत्यू पावली होती. असे सादर करणेत येते की, दिनांक २७/११/२००३ च्या सी. ए.

रिपोर्ट नुसार मयत सविताच्या गुप्तांगावरील केसांमध्ये, योनीमार्ग किंवा गर्भाशयातील स्त्राव पुसून घेतलेल्या कापसाच्या बोळ्यामध्ये वीर्य सापडले नाही. असे सादर करणेत येते की, मयत सविताच्या नखांमध्ये मिळालेले रक्त तिच्या स्वतःच्या रक्त गटासोबतच जुळते आणि हे सिध्द होऊ शकले नाही की तो रक्तगट आरोपींचा आहे.

५.४२ आरोपीतर्फे हजर असलेले विद्वान वकील पुढे सादर करतात की, अभियोग साक्षीदार क्र.८, ज्यांच्या साक्षीपुराव्यावर अभियोग पक्ष भा. दं. वि. सं. कलम ३७६(२)(ग) खालील आरोपींची दोषसिध्दी करणेसाठी विसंबून राहिला आहे, ती दि. २५/७/२००३ रोजी घेण्यात आलेल्या चाचणी ओळख परेड वेळी आरोपी क्र.२ याला ओळखू शकलेली नाही आणि पहिल्यांदाच न्यायालयात आरोपी क्र.२ ला ओळखले आहे. असे सादर करणेत येते, आरोपी क्र. २ ची पूर्वीच ओळख न झालेने फकत त्याला न्यायालयातच अभियोग साक्षीदाराने क्र. ८ ने ओळखले. म्हणून त्या आधारे आरोपी क्र. २ ला भा. दं. वि. सं. कलम ३७६(२) अन्वये दोषी धरणे अत्यंत धोकादायक आहे.

५.४३ आरोपीच्या वतीने हजर झालेले विद्वान वकील पुढे असे सादर करतात की, भा. दं.वि.सं. कलम ३७६(२)(ग) नुसार आरोपीची दोषसिध्दी करताना, मा. उच्च न्यायालयाने असे विचारार्थ घेतले आहे की, आरोपी त्याला झालेल्या जखमांचा खुलासा करण्यात अपयशी झाला आहे ही बाब आरोपीच्या विरूद्ध त्याचा गुन्ह्याशी संबंध दाखविणारी आहे. असे सादर करणेत आले आहे की, जेव्हा जखमांचे स्वरूप असे आहे की त्या इतर कोणत्याही करणाने होऊ शकत असतील त्यावेळी केवळ जखमांबाबत खुलासा करता आला नाही म्हणून सदरची बाबी त्यांच्या विरूद्ध ग्राह्य धरता येणार नाहीत आरोपीचे विद्वान वकील यांनी त्यांच्या निवेदनाच्या समर्थनार्थ राम सुंदर सेन विरूद्ध नरेंद्र, (२०१६) १५ एससीसी ४४० या खटल्यात या न्यायालयाने दिलेल्या निर्णयावर जोराचा भर दिला.

५.४४ आरोपीच्या वतीने हजर झालेले विद्वान वकील पुढे असे सादर करतात की, आरोपीच्या अंगावरील जखमा असणे हे एक कारण मा. उच्च न्यायालयाने आरोपीला भा. द. वि. सं. कलम ३७६ (२)(ग) नुसार दोषी धरताना दिले आहे. मा. उच्च न्यायालयाने असे ग्राह्य धरले आहे की, मयत सविताने प्रतिकार करताना आरोपीला हया जखमा झालेल्या आहेत. असे सादर करणेत येते की, अभियोग साक्षीदार क्र. १६ डॉ. शिंपी ज्यानी आरोपी क्र.४ ला तपासले आहे त्यांचे पुराव्यात असे आले आहे की, आरोपी क्र. ४ ला झालेल्या जखमा हया मजुरी किंवा शेतीच्या कामामुळे झालेल्या असू शकतात आणि सदरच्या जखमा तीन आठवड्यांपेक्षा जास्त जुन्या आहेत म्हणजेच गुन्ह्याच्या तारखेच्या पूर्वीच्या आहेत. आरोपीच्या वतीने हजर असलेले विद्वान वकील पुढे असे सादर करतात की, अटक निवेदन पंचनाम्यावरून आणि इतर काही गोष्टीवरून हे दिसू शकते की आरोपी हे शेत मजूर आहेत आणि त्यामुळे मजुरी करताना किंवा शेतीची कामे करताना अशा किरकोळ जखमा होणे शक्य आहे. असे सादर करणेत येते की, आरोपीने त्याच्या कलम ३१३ खालील जबाबामध्ये सदर जखमांचे स्पष्टीकरण दिले नाही म्हणून त्यांचा उपयोग आरोपीविरूद्ध गुन्ह्याशी संबंध दाखवण्यासाठी करता येऊ शकत नाही. असे सादर करणेत येते की, उच्च न्यायालयाने वरील परिस्थितीचा आरोपीविरूद्ध विचार करून गंभीर चूक केली आहे आणि प्रतिकूल अनुमान काढले आहेत.

५.४५ आरोपीच्या वतीने हजर झालेले विद्वान वकील पुढे असे सादर करतात की, अभियोग साक्षीदार डॉ. विलास आप्पासाहेब पाटील यांनी आरोपी क्र. १ व २ यांना तपासले व सांगितले की, त्यांना झालेल्या जखमा हया एखादी व्यक्ती दुसऱ्या व्यक्तीला प्रतिकार करताना होऊ शकतात. असे सादर करणेत येते की, केवळ प्रतिकार करताना अशा जखमा होऊ शकतात याचा अर्थ असा नाही की, बलात्कार करतानाच सदरच्या जखमा झाल्या आहेत आणि तसे खात्रीपूर्वक म्हणता ही येणार नाही. असे सादर करणेत येते की, सदरच्या जखमांवरून आरोपीचा संबंध सवितावर झालेल्या बलात्काराशी लावता येणार नाही.

५

५.४६ आरोपीच्या वतीने हजर झालेले विद्वान वकील पुढे असे सादर करतात की, तपाससुध्दा प्रामाणिकपणे करण्यात आलेला नाही आणि अभियोग पक्षाने महत्वाची वस्तुस्थिती न्यायालयापासून दडवून ठेवली आहे. विद्वान वकील असे सादर करतात की, अभियोग पक्षाने हे लपवून ठेवले की, दि. ७/६/२००३ रोजीचा अभियोग साक्षीदार क्र. ८ चा जबाब/मृत्युपूर्व जबाब हा कार्यकारी दंडाधिकारी यांनी नोंदवून घेतलेला आहे आणि अभियोग साक्षीदार क्र. ८ ला चित्रसंग्रहातील छायाचित्रे दाखवली आणि त्यामध्ये तीने ज्यांनी सदरचा गुन्हा केला आहे त्या ४ व्यक्तींना ओळखले आणि ते ज्यांच्या विरुद्ध कोर्टात न्यायचौकशी झाली आहे, ते आरोपी नव्हते. विद्वान वकील असे सादर करतात की, अभियोग साक्षीदार क्र. ८ ने गुन्हा करणाऱ्या ४ व्यक्तींना ओळखून सुध्दा त्यांना अटक तर करण्यात आली नाहीच शिवाय त्या चार व्यक्तींची ज्यांना अभियोग साक्षीदार क्र. ८ ने ओळखले होते त्यांची पुढील चौकशीसुध्दा करणेत आली नाही. विद्वान वकील पुढे असे सादर करतात की, कार्यकारी दंडाधिकारी हयानी सुध्दा त्यानंतर लगेच दि. २५/७/२००३ रोजी घेण्यात आलेल्या चाचणी ओळख परेड संदर्भात त्यांचा जबाबामध्ये काहीही कथन केलेले नाही. विद्वान वकील असे सादर

करतात की, म्हणून अभियोग पक्ष योग्य तपास करण्याबाबत त्यांची कर्तव्ये पार पाडण्यामध्ये अपयशी झाला आहे. असे सादर करणेत येते की, अभियोग पक्षाचे कर्तव्य काही व्यक्तींना दोषी ठरविणे हे नाही तर खरे गुन्हेगार मोकळे राहणार नाहीत आणि निष्पाप लोकांना दोषी धरले जाणार नाही हे पाहणे आहे. आरोपीच्या वतीने हजर असलेले विद्वान वकील पुढे असे सादर करतात की, अभियोग पक्षाचे हे कर्तव्य आहे की त्यांनी सर्व वस्तुस्थिती हे पुराव्याच्या नोंदीत आली की नाही यांची खात्री करणे की जेणे करून न्यायदानात गफलत होणार नाही. असे सादर करणेत येते की, अभियोग पक्षाकडून हे अपेक्षित नाही की खटल्यामध्ये असणारी इतर खरी वस्तुस्थितीशिवाय कसोटी करून आरोपींच्या दोषसिध्दी पर्यंत खटला पोहोचाण्यावर भर दयायाचा. असे सादर करणेत येते की, अभियोग पक्षानी त्यांचा प्रामाणिकपणाचा दृष्टिकोन फक्त न्यायालयापुरताच ठेवणे अपेक्षित नाही तर तेवढाच आरोपीप्रती ठेवणेही अपेक्षित आहे. असे सादर करणेत येते की, अभियोग पक्षाचे हे कर्तव्य होते की, असे कोणतीही

५

३

वस्तुस्थिती की ज्यामुळे आरोपीला मदत होत असली तरी अशी गोष्ट पूढे आणावी व आरोपीसाठी ती उपलब्ध करावी. असे सादर करणेत येते की, सदर खटल्यामध्ये असे दिसते की अभियोग पक्ष/तपास अधिकारी/ कार्यकारी दंडाधिकारी मुद्दामपणे वरील वस्तुस्थिती न्यायालयापासून दाबून ठेवत आहेत. असे सादर करणेत येते की, जर का त्या चार व्यक्तींची चौकशी केली असती की ज्यांना अभियोग साक्षीदार क्र.८ हिने ओळखले होते, तपास केला असता तर अशा परिस्थितीत परिणाम वेगळे दिसले असते. असे सादर करणेत येते की, अभियोग साक्षीदार क्र. ८ हिने तिच्या जबाबात की जो दि. ७/६/२००८ रोजी कार्यकारी दंडाधिकारी यांचे समोर नोंदविला गेला आहे, त्यामध्ये ज्यांनी हा गुन्हा केलेला आहे अशा चार व्यक्तींना त्यांच्या नावासह ओळखले होते आणि ते सध्या आरोपी करण्यात आलेल्या व्यक्तीपेक्षा वेगळे आहेत ही वस्तुस्थिती अभिलेखावर आली असती तर अशा परिस्थितीत ती अभियोगपक्षाच्या खटल्याच्या विरोधात गेली असती आणि मुख्यत्वेकरून अभियोग साक्षीदार क्र. १ आणि ८ यांचा दावा की ते ७ ते ८ व्यक्ती होते की ज्यांनी गुन्हा केला आहे या विरोधात गेली असती, असे सादर करणेत येते की, जर का वरील चार व्यक्तींना या खटल्यामध्ये समाविष्ट केले असते तर अशा परिस्थितीत १२ पेक्षा जास्त आरोपी झाले असते आणि म्हणून अभियोग पक्षाच्या खटल्याकरीता घातक ठरले असते आणि म्हणून अभियोगपक्षाने/तपास अधिकारी यांनी मुद्दाम आणि हेतूपूर्वक महत्वाची वस्तुस्थिती दाबून ठेवली.

५.४७ विद्वान वकील पुढे असे सादर करतात की, वस्तुस्थिती अशी आहे की, सर्व आरोपी हे भटक्याजमातीतील आहेत आणि वस्तुस्थितीमध्ये त्यांना हस्तांतरीत वॉरंटने अटक करणेत आली होती आणि जबरदस्तीने या खटल्यामध्ये गोवले आहे, ते सुध्दा एक महिन्यानंतर आणि केवळ हे दाखविण्यासाठी की पोलीसांनी सदरचे प्रकरण निकालात काढले आहे. असे सादर करणेत येते की, याच्याशिवाय जेव्हा अभियोग साक्षीदार क्र.१ तसेच अभियोग साक्षीदार क्र. ८ ने गुन्हा केलेल्या व्यक्तींचे वर्णन दिलेले नव्हते त्यापरिस्थितीत आरोपी व्यक्तींना हस्तांतर वॉरंटने अटक करण्याचे काहीही कारण नाही

३

५.४८ वरील निवेदन करून अशी विनंती करणेत येते की, सदरचे आरोपींनी केलेले अपिल मंजूर करावे आणि त्यांना दोषी ठरवलेल्या गुन्ह्यातून निर्दोष मुक्त करावे.

५.४९ आरोपींच्या वतीने उपस्थित विद्वान वकिल श्री (डॉ.) युग मोहीत चौधरी यांनी पुढे निवेदन केले की, उपरोक्त हकीकत आणि प्रकरणातील परिस्थिती पाहता, आरोपींना केवळ निर्दोष सोडून घ्यायचे नाही तर त्यांनी खूप सोसले असल्यामुळे आणि गेल्या १६ वर्षांपासून ते तुरुंगात असून त्यांचा काहीही दोष नसताना गेली १६ वर्षे ते तुरुंगात झुरत आहेत आणि त्यांची मौल्यवान वर्षे तुरुंगात गेली असल्याने, त्या सर्वांना वाजवी नुकसानभरपाई मिळण्याचा हक्क आहे. पुढे असे निवेदन केले की, खरेतर दोषी ठरलेल्या सहा आरोपींपैकी एक आरोपी 'बाल' (ज्युवेनाइल) होता. सन २०१२ पर्यंत आणि जो पर्यंत त्याला बाल घोषित केले आणि त्यानंतर सोडून दिले तो पर्यंत, तो सतत प्रचंड आघाताखाली होता ज्याचा त्याच्या शारीरिक तसेच मानसिक आरोग्यावर परिणाम झाला. याच्या पुष्ट्यर्थ, त्यांनी एक मनोविकृती चिकित्सक डॉक्टर, डॉ. अशीत शेठ यांच्या दाखल्याचा आधार घेतला आहे. पुढे असे निवेदन केले की गेल्या १६ वर्षांपासून तुरुंगात असलेले इतर आरोपी देखील आघाताखाली होते आणि टांगत्या तलवारीखाली आणि मृत्युदंडाच्या भितीखाली होते म्हणून ते सतत ताणाखाली राहिले ज्याच्या त्यांचे आरोग्य आणि जीवनावर परिणाम होत आहे. म्हणून असे निवेदन केले की, वाजवी नुकसान भरपाई देण्याकरीता, भारतीय घटनेच्या अनुच्छेद १४२ खालील शक्तींचा वापर करण्यास हे योग्य प्रकरण आहे.

६. आरोपींनी केलेल्या या सर्व अपील अर्जांना महाराष्ट्र सरकारच्या वतीने उपस्थित विद्वान वकिल श्री. निशांत काटनेश्वरकर यांनी कडाडून विरोध केला.

६.१ महाराष्ट्र सरकारच्या वतीने उपस्थित विद्वान वकिल यांनी सादर केले की, प्रस्तुत प्रकरणी मा. सत्र न्यायालय तसेच मा. उच्च न्यायालय यांनी, त्यांना भा. द. वि. कलम ३९५, ३०२ सह ३४, भा.द.वि. कलम ३७६ (२) (ग), भा.द.वि कलम ३०७ सह कलम ३४ भा.द.वि, कलम ३९६, ३९७ आणि ३९८ खाली शिक्षापात्र गुन्ह्यांसाठी दोषी मानून समवर्ती निष्कर्ष नोंदविले आहेत. असे सादर निवेदन करण्यात आले की, मा. सत्र न्यायालयाने नोंदविलेले, उच्च न्यायालयाने दृढ केलेले निष्कर्ष हे

पुराव्याचे आकलन यावर आहेत आणि म्हणून सदर मा. न्यायालयाने त्यात हस्तक्षेप करण्याची आवश्यकता नाही.

६.२ महाराष्ट्र सरकारचे विद्वान वकिल यांनी पुढे असे सादर केले की प्रस्तुत प्रकरणी तोंडी तसेच कागदोपत्री असे दोन्ही तर्कप्रबळ पुरावे देऊन सर्व आरोपींविरुद्ध खटला सिध्द करण्यात अभियोग पक्ष यशस्वी झाला आहे. असे सादर निवेदन करण्यात आले की, प्रस्तुत प्रकरणी स.सा.-१ आणि स.सा. ८ दोघांनी, जे प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार आहेत आणि जे घटनेच्यावेळी हजर होते, अभियोग पक्षाच्या बाजूला पूर्ण पुष्टी दिली.

६.३ तसेच महाराष्ट्र सरकारचे विद्वान वकिल यांनी पुढे सादर निवेदन केले की, तसे स.सा. १ आणि स.सा.८ यांनी चाचणी ओळख परेडमध्ये / न्यायालयासमोर सर्व आरोपींना ओळखले आहे. असे सादर निवेदन केले की म्हणून मा. सत्र न्यायालय तसेच मा. उच्च न्यायालय दोघांनी स.सा.१ आणि स.सा.८ — जखमी प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार यांच्या जबानीवर अवलंबून आरोपींना यथायोग्यपणे दोषी धरले आहे.

६.४ आता जोपर्यंत आरोपीच्या वतीने केलेल्या निवेदनाच्या संदर्भात अनुल्लेख/सुधारणा/विरोधाभास याच्याशी संबंधित आहे, असे सादर निवेदन करण्यात आले की, मा.उच्च न्यायालयाने यथायोग्य निरीक्षण केल्याप्रमाणे असे अनुल्लेख/सुधारणा/ विरोधाभास किरकोळ असून सर्व भागांचा विचार करता, अभियोग पक्षाच्या प्रकरणाला घातक असे नाही. पुढे असे सादर निवेदन करण्यात आले की, म्हणून मा.उच्च न्यायालयाने स.सा.१ आणि स.सा.८ यांच्या जबानीचे आकलन करताना असे विरोधाभास/अनुल्लेख/सुधारणा यथायोग्यपणे दुर्लक्षित केले आहेत.

६.५ सरकारच्या वतीने उपस्थित विद्वान वकिल यांनी पुढे असे सादर निवेदन केले की, जोपर्यंत कार्यकारी दंडाधिकारी यांनी ७.६.२००३ रोजी स.सा.८ यांचा जबाब नोंदविल्याचे तथ्य उघड न करणे आणि तीने छायाचित्रावरून चार इसमांना ओळखले याच्याशी संबंधित आहे, असे सादर निवेदन करण्यात आले की, स.सा.१ आणि स.सा. ८ यांनी चाचणी ओळखपरेड आणि/किंवा न्यायालयासमोर सर्व आरोपींना विशेषकरून

ओळखलेले असल्याने सदर अनुल्लेख अभियोग पक्षाच्या प्रकरणाला तसा घातक होणार नाही पुढे असे सादर निवेदन करण्यात आले की, केवळ इतर चार इसम, ज्यांना स.सा. ८ यांनी ओळखले असावे त्यांना अटक करण्यात आली नसावी आणि/किंवा त्याच्या बाबत अधिक तपास झाला नाही, याचा फायदा प्रस्तुत खटल्यात आरोपींना देता येणार नाही कारण सर्व आरोपींना स.सा.१ आणि स.सा.८ यांनी ओळखलेले होते.

६.६ सरकारच्या वतीने उपस्थित विद्वान वकिल यांनी पुढे असे सादर निवेदन केले की, प्रस्तुत प्रकरणी, घटना स्थळावरून चोरीस गेलेल्या वस्तूपैकी एक वस्तू एका आरोपीच्या घरात मिळून आल्याने त्यापुरता माल परत मिळवला होता म्हणून केवळ लुटलेल्या इतर वस्तू परत न मिळाल्याने एक वस्तू परत मिळवली हे दुर्लक्षित करता येणार नाही.

६.७ पुढे असे सादर निवेदन करण्यात आले की, आरोपीपैकी काहींना त्यांच्या संहितेच्या कलम ३१३ खालील जबाबात त्यांच्या शरीरावर आढळून आलेल्या जखमांचा खुलासा देता आला नाही आणि म्हणून त्यांच्या विरोधात प्रतिकूल निष्कर्ष योग्यपणे काढण्यात आला असून त्यांना योग्यपणे दोषी ठरविले आहे.

६.८ सरकारच्या वतीने उपस्थित विद्वान वकिल यांनी पुढे असे निवेदन सादर केले की, अभियोग पक्षालादेखील सवितावर बलात्कार झाला होता हे सिध्द करण्यात यश आले आहे आणि वैद्यकीय पुरावा सोडून हे सिध्द आणि प्रस्थापित केले आहे. म्हणून असे सादर निवेदन केले की मयत सविता हिच्यावर बलात्कार झाल्याचे तथ्य सिध्द आणि प्रस्थापित झाले आहे. असे निवेदन सादर करण्यात आले की अभियोग पक्षादेखील स. सा. ८ हिच्यावरसुध्दा बलात्कार झाल्याचे सिध्द करण्यात यशस्वी झाला आहे.

६.९ विद्वान वकीलांनी सादर निवेदन केले की सर्वच्या सर्व सहा आरोपींनी अतिशय गंभीर गुन्हा केला असून त्यांनी ५ जणांचा खून केला आहे. आणि दोन महिलांवर बलात्कार झाला आहे आणि संपूर्ण कुटुंब संपले आहे त्यांची दोषसिध्दी कायम करणे आवश्यक आहे आणि सर्व आरोपींना मृत्यूदंडाची शिक्षा देणे आवश्यक आहे. म्हणून विनंती करण्यात येते की, आरोपींनी केलेली अपिले फेटाळून लावण्यात यावीत आणि

सरकारने केलेली अपिले मान्य करून आरोपी क्र. ३,५ आणि ६ यांच्याशी संबंधित असेपर्यंत मृत्यूदंडाची शिक्षा पूर्ववत करावी.

७. संबंधित पक्षकारांच्या वतीने उपस्थित त्यांचे विद्वान वकील यांचे म्हणणे आम्ही तपशीलवार ऐकले.

७.१ सुरुवातीस याची नोंद घेणे आवश्यक आहे की, प्रस्तुत अपीलांमध्ये, प्रत्येक आरोपींवर भा.द.वि.च्या कलम ३९५,३०२ सह ३४, भा.द.वि. कलम ३७६ (२) (ग), कलम ३०७ सह कलम ३४, कलम ३९६, कलम ३९७ आणि ३९८ अन्वये दंडनीय गुन्ह्यांचा दोषारोप ठेवण्यात आला होता. मा. सत्र न्यायानयाने आरोपींना भा.द.वि. कलम ३९५, ३०२ सह कलम ३४ कलम ३७६ (२) (ग), कलम ३०७ सह कलम ३४, कलम ३९६, ३९७ सह कलम ३९५ आणि कलम ३९८ अन्वये दोषी ठरविले. इतर शिक्षाशिवाय सर्व आरोपींना मा. सत्र न्यायालयाने मृत्यूदंडाची शिक्षा सुनावली. मा. उच्च न्यायालयाने, आ.१ आ.२ आणि आ.४ यांच्याबाबतीत मा. सत्र न्यायालयाने केलेली दोषसिध्दी आणि लादलेली शिक्षा कायम केली तसेच मृत्यूदंड देखील कायम केला. तर भा. द. वि. कलम ३०२ सह कलम ३४, ३०७ सह ३४, ३९७ सह ३९५ आणि ३९६ अन्वये दंडनीय गुन्ह्यासाठी दोषसिध्दी अबाधित ठेवतांना, मा. उच्च न्यायालयाने आ. ३, आ.५ आणि आ. ६ यांना भा.द.वि. कलम ३७६ (२) (ग) अन्वये दंडनीय गुन्ह्यासाठी निर्दोष मुक्त केले आणि मृत्यूदंडाची शिक्षा जन्मठेपेच्या शिक्षेत परावर्तित केली.

८. मा. उच्च न्यायालयाने पारीत केलेल्या आक्षेपित सामायिक न्यायनिर्णय आणि आदेश यांनी व्यथित होऊन आणि असमाधानी होऊन आरोपी तसेच महाराष्ट्र सरकार दोघांनीही प्रस्तुत अपिल अर्ज दाखल केले आहेत. आरोपी हे उच्च न्यायालयाने त्यांना दोषी ठरविले आणि शिक्षा दिली याला आव्हान देण्याकरीता न्यायालयासमोर आहेत आणि महाराष्ट्र सरकार हे मूळ आरोपी क्र. आ. ३, आ.५ आणि आ. ६ यांना भा.द. वि. कलम ३७६ (२) (ग) या गुन्ह्यासाठी निर्दोष मुक्त केले आणि मृत्यूदंडाची शिक्षा जन्मठेपेत परावर्तित केली यापुरते उच्च न्यायालयाने दिलेला आक्षेपित न्यायनिर्णय आणि पारित केले आदेश यांनी व्यथित झाले आहेत.

१. मा. उच्च न्यायालयाने दिलेला आक्षेपित न्यायनिर्णय आणि पारीत केलेला आदेश तसेच मा. सत्र न्यायालयाने दिलेला न्यायनिर्णय आणि पारीत केलेला आदेश आम्ही खोलात जाऊन तपासले आणि अवलोकन केले. अभिलेखावर असलेला तोंडी तसेच कागदोपत्री पुरावा, दोन्ही आम्ही तपासले आणि सविस्तर विचारात घेतले.

१.१ वर निरीक्षण केल्याप्रमाणे आणि अभियोग पक्षाच्या दाव्यानुसार देखील घटना रात्री १०.३० नंतर घडली. बळी हे पेरूच्या बागेत गोणपाटाने बनविलेल्या झोपड्यात रहात होते. अभियोग पक्षाच्या दाव्यानुसार आरोपींनी खून, दरोडा तसेच एका महिला नामे सविता आणि स. सा. ८ विमलाबाई यांच्यावर बलात्कार केला. अभियोग पक्षाच्या दाव्यानुसार आरोपींनी त्रंबकची पत्नी आणि मुलगी यांचेकडून दागिने लुबाडले तसेच त्याच्याकडून रु. ३०००/- काढून घेतले. अभियोग पक्षाच्या दाव्यानुसार आ.२ याने सवितावर बलात्कार केला आणि तिला झोपडीच्या बाहेर नेले आणि त्यानंतर तिला मारून टाकले. अभियोग पक्षाच्या दाव्यानुसार एक व्यक्ती त्रंबक हा त्याच्या कुटुंबियासमवेत (पत्नी, तीन मुलगे आणि एक मुलगी) पेरूच्या बागेतील झोपडीत रहात होता. सदर दुर्दैवी घटनेत त्रंबक त्याची मुलगी सविता, पुतण्या भरत, त्याचा मुलगा संदीप आणि भु—या हे मयत झाले तर स. सा. १ आणि स. सा. ८ मुलगा मनोज आणि त्रंबकची पत्नी विमलाबाई जिवंत राहिले. म्हणून अभियोग पक्षाच्या दाव्यानुसार, स. सा. १ आणि स.सा.८ हे संपूर्ण घटनेचे प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार होते. त्यामुळे खटला दोन प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार स.सा. १ आणि स. सा. ८ यांच्या जबानीवर आधारतो आणि त्यांनी आरोपींना एकतर चाचणी ओळख परेड आणि / किंवा न्यायालयासमोर ओळखले आहे. अभिलेखावरील सर्व बाबी विचारात घेता, असे दिसून येते की अभियोगपक्ष त्यांच्या दाव्याच्या पुष्टर्थ फक्त ओळख पटविण्याच्या साक्षीवर विसंबून आहे. या टप्प्यावर याची नोंद घेणे आवश्यक आहे की बलात्कार आणि खुनाचा आरोप असला तरी अभियोग पक्षाच्या खटल्याला परिपोषक असा कोणताही न्यायसहायक पुरावा नाही. अभियोग पक्षाच्या दाव्यानुसार जरी आरोपींनी त्रंबकची पत्नी आणि मुलगी यांचेकडून दागिने लुबाडले आणि त्रंबककडून रु ३०००/- काढून घेतले असले तरी एका पांढ—या धातूची तुटलेली चेन (साखळी) जी क्र ५ याची आई

भोजूबाई आप्पा शिंदे हिच्या घरझडती दरम्यान दि. २६/०६/२००३ रोजी कथितपणे जप्त करण्यात आली होती, त्या साखळी व्यतिरिक्त कोणताही वस्तू हस्तगत केलेली नाही. वरीलबाबत याखाली सविस्तर विवेचन करण्यात येईल.

९.२ वर निरीक्षण केल्याप्रमाणे, खटल्याला स. सा. १ आणि स. सा. ८ यांच्या साक्षीचा आधार आहे आणि त्यांनी चाचणी ओळख परेड तसेच न्यायालयासमोर आरोपींना ओळखले आहे. स.सा १ आणि स. सा. ८ यांच्या साक्षीशिवाय आरोपींना गुन्ह्यात जोडण्यासाठी इतर कोणताही पुरावा नाही. केलेला गुन्हा ज्यामध्ये पाच जणांना पाशवीपणे मारून टाकण्यात आले आणि एकीवर बलात्कार देखील करण्यात आला, त्याचे स्वरूप पाहता आणि ज्यांना दोषी ठरविले आहे त्यांच्यावर होऊ शकणारे गंभीर परिणाम पाहता, त्यातील पुरावे हे अत्यंत उच्च दर्जाचे आणि गुन्ह्याची समाधानकारकपणे शाबिती करणारे असणे आवश्यक आहे. म्हणून आम्ही स. सा. १ आणि स. सा. ८ यांची साक्ष सूक्ष्मपणे तपासली आणि त्यावर विचार केला. तसेच आम्ही इतर साक्षीदार, विशेषकरून स.सा. १३ — विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी रमेश सोनावणे यांची साक्ष, स. सा. १२— विष्णू हगवणे, जमीनमालकाचा पुतण्या जो .

धटनास्थळी पोहोचणारी पहिली व्यक्ती होती, त्याची साक्ष आणि तपासी अधिकारी, स. सा. १८ स. पो. आ. भास्करराव धुस यांची साक्ष याचा अतिशय सूक्ष्मपणे विचार केला आहे.

९.३ अभियोग पक्षाच्या दाव्यानुसार, जो मा. सत्र न्यायालय तसेच मा. उच्च न्यायालय यांनी मानला आहे, स. सा. १ आणि स. सा. ८ यांनी आरोपींना चाचणी ओळख परेड तसेच न्यायालयासमोर ओळखले आहे. या टप्प्यावर याची नोंद घेणे आवश्यक आहे की, स. सा. ८ हिने आ. २ यास, ज्याने सविता हिला झोपडीबाहेर नेऊन बलात्कार केला ती व्यक्ती म्हणून न्यायालयासमोर ओळखले आहे. परंतु ती त्याला चाचणी ओळख परेडमध्ये ओळखू शकली नाही. पहिली चाचणी ओळख परेड दि. २५.०७.२००३ रोजी घेण्यात आली. गुन्हा दि. ०५.०६.२००३ रोजी घडला. आरोपी क्र. १ ते ५ यांना दि. २३ आणि २७ जून २००३ रोजी अटक करण्यात आली आणि चाचणी ओळख परेड दि. २५/०७/२००३ रोजी म्हणजेच गुन्हा घडल्यापासून

९

५० दिवसांनंतर आणि आ.१ आणि आ.२ यांना अटक केल्यानंतर ३३ दिवसांनी घेण्यात आली. आरोपींना हस्तांतरण अधिपत्रावर (ट्रान्सफर वॉरंटवर) अटक करण्यात आली होती याची नोंद घेणे आवश्यक आहे. कोणीही प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार म्हणजेच स. सा. १ आणि स. सा. ८ हे आरोपींचा कोणताही तपशील / वर्णन देऊ शकले नाहीत. तसेच आ.६ याला देखील अटक करून एक वर्षपेक्षा जास्त झाले आणि आ. ६ साठी चाचणी ओळख परेड एक वर्षपेक्षा जास्त काळ झाल्यानंतर घेण्यात आली. चाचणी ओळख परेड घेण्यास झालेल्या विलंबाकरीता अभियोग पक्षाकडून कोणताही खुलासा आगामी नाही म्हणून स. सा. १ आणि स. सा. ८ यांच्याकडून आरोपींची ओळख पटविणे जे आरोपींना दोषी ठरविण्यासाठी आणि मृत्यूदंडाची शिक्षा देण्यासाठी एकमेव आधार आहे, त्यावर सूक्ष्म विचार करणे आवश्यक आहे.

९.४ येथे एक गंभीर शंका उपस्थित होतेय की, सदर घटना घडली त्यावेळेस सदर झोपडीत पुरेसा उजेड होता की नव्हता स.सा. १ आणि स.सा. ८ यांच्या मते गुन्हेगारांनी विजेच्याचा (टॉर्च) वापर केला होता. सदर घटना रात्री १०.३० वाजता घडली होती. सदर झोपडी पोत्यांनी आणि तिच्या भिंती झाडाचे बुंधे आणि काठ्यांनी बनवलेली होती. सदर झोपडीस दरवाजा नव्हता. त्यावेळेस शेड (झोपडी) मध्ये उजेड होता की नाही याबाबत पंचनाम्यात काहीही उल्लेख नाही. जरी स.सा. क्र.१ यांनी सांगितले की, विजेचा दिवा चालू होता, तरीही त्याने असेही सांगितले की, गुन्हेगारांनी बॅटरी विजेच्या (टॉर्चेस) वापरले आणि ते टॉर्चच्या उजेडात शोधत होते. त्याच्या सांगण्याप्रमाणे त्याने पोलीसांना सांगितले होते की, ज्यावेळेस आरोपींनी बळितांना मारहाण करण्यास सुरुवात केली होती त्यावेळी आरोपींनी दिवे बंद केले होते. जरी असे मानले की, सुरुवातीला त्या ठिकाणी थोडासा उजेड होता आणि सरकार पक्षाच्या मते घटना घडल्याच्या दरम्यान दिवे बंद करण्यापूर्वी काही मिनिटांसाठी दिवे चालू होते आणि उर्वरित

घटना आरोपींनी सोबत आणलेल्या विजेच्याच्या उजेडात घडली. अशा परिस्थितीत स.सा.क्र.१ किंवा स.सा. ८ या दोघांनाही, ज्यांनी गुन्हा केला त्या माणसांकडे

५

५

व्यवस्थितपणे बघता आलेले नाही आणि सदर गोष्टीचा विचार याही गोष्टींसोबतच गेला पाहिजे की स.सा. १ किंवा स.सा. ८ या दोघांपैकी कोणीही पोलीसांसमोर आरोपींचे किंवा त्यांनी घातलेल्या कपड्यांचे वर्णन करू शकले नाहीत. तसेच ओळख पटविणारी कोणतीही वैशिष्ट्ये सांगितलेली नाहीत. सुनावणी दरम्यान

५

आरोपींकडून जप्त करण्यात आलेले कपडे स.सा.१ किंवा स.सा. ८ यांना दोघां

५

ह्यांनाही ओळखता आले नाहीत. तसेच एका आरोपीचे वय १७ वर्षे आणि इतर दोन आरोपींचे वय सु. २० वर्षे होते तरीही स.सा. १ आणि स.सा. ८ यांनी पोलीसांना सांगितले की, गुन्हेगार २५-३० वर्षांचे होते. स.सा. १ किंवा स.सा. क. ८ यापैकी कोणीही कोणत्या गुन्हेगाराने काय केले हे सांगू शकले नाहीत. तसेच सरकारपक्षाच्या मते स.सा. क.१ आणि स.सा. क.८ घटनेदरम्यान बेशुध्द पडले होते. आणि म्हणून सदर साक्षीदार बघण्याच्या आणि आठवण्याच्या स्थितीत नव्हते आणि म्हणून तपासादरम्यान स.सा. क.१ किंवा स.सा. क.८ गुन्हेगारांच्या वर्णनाबद्दलचे तपशील जसे की उंची, केस, चेहरेपट्टी, वर्ण, दाढी वगैरे पोलीसांना देऊ शकले नाहीत. त्याचप्रमाणे स.सा. क. ८ ची घटनेबाबतची तसेच वेगवेगळ्या आरोपींनी केलेली कृत्ये या बाबतची साक्ष ही वगळलेल्या गोष्टी/सुधारणा आहे. स. सा. क. २ हिने जे काही तिच्या साक्षीत सांगितले ते तिने साक्षीमध्ये सगळ्यात पहिल्यांदा सांगितले आणि ते अडिच वर्षाच्या कालावधीनंतर नोंदले गेले. तिने मा. न्यायालयासमोर अडीच वर्षाच्या कालावधीनंतर नोंदविलेल्या साक्षीत जे काही आरोप केले ते तिने तपासादरम्यान पोलीसांसमोर किंवा विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी यांच्यासमोर दिलेल्या जबानीत सांगितलेले नव्हते. जेव्हा कनिष्ठ न्यायालयासमोर सदर बाब लक्षात आणून दिली गेली तेव्हा कनिष्ठ न्यायालय, विशेष करून उच्च न्यायालय यांनी वगळलेल्या बाबी या किरकोळ बाबी आहेत असे मत व्यक्त करून बचावपक्षाची बाजू मान्य केली नाही. स. सा. ८ च्या घटनेबाबतच्या आणि वेगवेगळ्या आरोपींनी केलेली तथाकथित कृत्ये याबाबतच्या साक्षीचा विचार केला असता आम्ही या मताचे

५

आहोत की, सदर वगळलेल्या बाबी आणि त्यात नंतर घातलेली भर या अधिक महत्वाच्या बाबी आहेत ज्या सरकारपक्षाच्या दाव्यासाठी मारक आहेत आणि कोणत्याही परिस्थितीत सदर बाब स.सा.क्र.८ च्या खरेपणाबाबत आणि विश्वासाहतेबाबत रास्त शंका उत्पन्न करते.

९.५ तसेच चाचणी ओळखपरेड घेण्यासाठी उशीर झाला होता आणि सरकारपक्षाकडून चाचणी ओळखपरेड उशीरा का घेतली गेली याबाबत कोणताही खुलासा केला गेला नसतानाही स.सा. क्र.१ यांनी आरोपीस ओळखपरेडच्या दरम्यान ओळखले ही गोष्ट सुध्दा गंभीर शंका उत्पन्न करते. वर निरीक्षण केल्यानुसार आणि वर नमूद केलेल्या कारणांमुळे, स. सा. क्र.१ आणि स.सा.क्र.८ यांनी आरोपींना व्यवस्थित पाहिले होते की नाही याबाबत साशंकता आहे. वर नोंदविलेल्या निरीक्षणानुसार वरील दोन्ही साक्षीदारांनी आरोपींचे विशिष्ट वर्णन दिले नव्हते. तसेच काही आरोपींच्या वयाबाबतीतही विसंगती आहे. स. सा. क्र. १ याने ठामपणे सांगितले आहे की, गुन्हेगार त्याच्याशी हिंदीत बोलले. त्याच्या मते ते आपापसात हिंदीतूनच बोलत होते. स. सा. क्र. ८ यांनी देखील त्यास दुजोरा दिला. सर्व बळीत व्यक्ती मराठी भाषिक आहेत. आरोपी देखील महाराष्ट्रीयन असून मराठीभाषिक आहेत आणि त्यामुळे जर आरोपींना बळित व्यक्तींशी बोलायचेच असेल तर ते त्यांच्याशी हिंदीतून नाही तर मराठीतच बोलले असते आणि म्हणून अशी ही एक शक्यता आहे की जे गुन्हेगार हिंदीतून बोलत होते ते मराठी भाषिक नसावेत आणि ते बाहेरून आलेले असावेत.

९.६ वर निरीक्षण केल्यानुसार, स. सा. क्र.१ किंवा स. सा. क्र. ८ यांच्या पैकी कोणीही तपासीक अधिकारी/आणि/किंवा उपविभागीय दंडाधिकारी, ज्यांनी चाचणी ओळखपरेड घेतली होती, यांच्यापैकी कोणाही समोर (आरोपींचे) वर्णन केले नव्हते.

म्हणून, कशाच्या आधारे इतर डमी व्यक्तित्ना आणले होते आणि चाचणी ओळखपरेडसाठी हजर ठेवले होते हे सरकारपक्षाकडून समोर आणलेले नाही. तसेच त्यात असे कुठेही म्हटलेले नाही की डमी व्यक्ति हया हुबेहूब आरोपींसारख्या दिसणाऱ्या होत्या. जरी विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी ज्यांनी ओळखपरेड घेतली, यांनी डमी व्यक्ति निवडावयाच्या होत्या तरी सुध्दा प्रस्तूत प्रकरणात आणि स.सा. क्र. १३ विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी यांनी मान्य केल्यानुसार, पोलीसांनी डमी व्यक्तित्ना निवडले होते. वर नमूद वस्तुस्थिती व परिस्थितीचा विचार करता, आम्ही या मताचे आहोत की, फक्त स. सा. क्र. १ आणि स. सा. क्र. २ यांनी आरोपींना चाचणी ओळखपरेड/न्यायालयासमोर ओळखले या एकाच बाबीवरून त्यांना सिद्धापराधी ठरविणे सुरक्षित ठरणार नाही.

९.७ वर निरीक्षण केल्यानुसार, फक्त स. सा. क्र. १ आणि स. सा. क्र. ८ यांची साक्ष आणि त्यांनी आरोपींना चाचणी ओळखपरेड मध्ये आणि /किंवा न्यायालयासमोर ओळखले ही बाब (जी वर नमूद कारणांमूळे सिद्धापराधी ठरवणे हे अशा प्रकारच्या ओळखण्यावर अवलंबून असू शकत नाही) या शिवाय, सरकारपक्षाच्या दाव्याला बळकटी आणणारा एकही न्यायसहाय्यक अहवाल/पुरावा नाही. खरे पाहता, डी. एन. ए., अंगुलीमुद्रा आणि रासायनिक विश्लेषण तज्ञ अहवाल हे सरकारपक्षाच्या दाव्यास पुष्टी देत नाहीत आणि किंवा आरोपींना प्रकरणाशी जोडत नाही. सरकारपक्षाचा दावा आहे की, आरोपी गुन्ह्याच्या जागेवर दारूच्या बाटल्यांमधून आणि हंडीमधून दारू प्यायले. गुन्ह्याच्या जागेवरून जप्त केलेल्या रिकाम्या दारूच्या बाटल्या, एक हंडी आणि काही पेले आणि दारूच्या बाटल्या यांवर सदर आरोपींना गुन्ह्याशी जोडतील अशा डि. एन. ए. किंवा अंगुलीमुद्रा यांच्या कोणत्याही निशाण्या नाहीत. खरे तर, स. सा. क्र. २० त. अ. यांनी हे मान्य केले आहे की, अंगुलीमुद्रा तपासणी अहवाल आरोपींना गुन्ह्यामध्ये

गोवत नाही. या टप्प्यावर, येथे या गोष्टीची नोंद घेणे आवश्यक आहे की, तपासादरम्यान आरोपींचे डि.एन.ए. नमूने घेण्यात आले होते आणि खरे तर सदर नमूने छाननीसाठी पाठविण्यात आले होते. परंतू सरकारपक्षाने सदर चाचणी अहवाल कधीही न्यायालयासमोर सादर केलेला नाही. कोणत्याही बळित व्यक्तित्वाच्या शरीरावर आरोपींचे डी. एन. ए., वीर्य, रक्त किंवा गुप्तांगावरील केस आढळले नाहीत. यावरून असे दिसून येते की, आरोपींचे सदर नमूने घेण्यात आले होते आणि चाचणीकरीता ते पाठविण्यात देखील आले होते परंतू त्याचे निष्कर्ष आरोपींना गुन्ह्यात गोवत नाहीत.

९.८ सरकारपक्षाच्या दाव्यानुसार आरोपींनी त्र्यंबक यांच्याकडून रु.३०००/- नगद, स. सा. क्र. ८ हिचेकडून मंगळसुत्र, डोरलं आणि कानातले जोड, सविता हिचेकडून पैजण आणि कानातली कुडी आणि स. सा. क्र. १ यांच्याकडून

घडयाळ व साखळी घेतली होती. परंतू, दिनांक २६.०६.२००३ रोजी आरोपी क्र. ५ च्या आईच्या घरझडती दरम्यान जप्त केलेल्या सफेद धातूच्या तुटलेल्या साखळी व्यतिरिक्त चोरीला गेलेला कोणताही मुद्देमाल सापडलेला किंवा हस्तगत केलेला नाही. परंतू, सदर पंचनाम्यावर तिची सही नाही. पंचनाम्यामध्ये, सदर मुद्देमाल सील करण्यात आला होता याबद्दल काहीही उल्लेख नाही. सदर साखळीचे वर्णन, जसे की, ३० कडया असलेली सफेद धातूची साखळी, मधली कडी तुटलेली व ती दोन्याने बांधलेली” असे नमूद केले आहे. सदर साखळीवर कोणत्याही विशेष खुणा नाहीत व ती सहजगत्या उपलब्ध होऊ शकते. जरी सरकार पक्षाचा असा दावा आहे की, सदर साखळी स. सा. क्र.१ ची आहे परंतू स. सा. क्र. १ यांनी हे कबूल केले आहे की, त्यांनी साखळीबाबतचे कोणतेही वर्णन पोलीसांना सांगितले नव्हते. सदर साखळी खेरीज, इतर कोणत्याही वस्तू कोणत्याही आरोपींकडून हस्तगत वा जप्त करण्यात आल्या नव्हत्या आणि म्हणून, सर्वसाधारणपणे उपलब्ध असलेली परंतू त्यावर कोणतीही विशिष्ट खूण नसलेली

जप्त केलेली सफेद धातूची साखळी ही आरोपींना दोषी ठरविण्यासाठी साक्षी पुराव्याचा एक कमकुवत दुवा ठरतो.

९.९ वरील बाबीं व्यतिरिक्त, स. सा. क्र. ८ च्या साक्षीचा विचार करता, आम्ही या मताचे आहोत की, स. सा. क्र. ८ जी एक प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार असल्याचा दावा आहे, ती एक विश्वासू आणि भरवसा करण्यायोग्य साक्षीदार नाही. तिची न्यायालयासमोर नोंदविलेली तोंडी साक्ष ही महत्वाच्या वगळलेल्या गोष्टी/विसंगती/फेरफार यांनी युक्त अशी आहे. तिने न्यायालयासमोर नोंदविलेल्या साक्षीअगोदर पोलीसांनी आणि दंडाधिकारी यांनी तिच्या दोन जबान्या अनुक्रमे दिनांक ६/६/२००३ आणि दिनांक ७/६/२००३ रोजी नोंदविलेल्या होत्या. स. सा. क्र. ८ हिने न्यायालयासमोर सांगितलेले सदर घटनेचे वर्णन तिने तिच्या अगोदर नोंदविलेल्या जबानी मध्ये सांगितलेले नव्हते, आणि सदर पुरावा हा न्यायालयासमोर दिलेल्या तोंडी साक्षीदरम्यान फेरफाराच्या स्वरूपात पहिल्यांदा समोर आला आहे. स. सा. क्र. ८ हिने तिच्या पूर्वीच्या जबान्यांमध्ये मारहाणीबाबतचे तसेच घटनेदरम्यान विविध व्यक्तींनी (आरोपींनी) केलेली कृत्ये याबाबतचे कोणतेही तपशील दिले नव्हते. त्याचप्रमाणे चाचणी ओळखपरेड मध्ये सुद्धा तिने ओळखलेल्या व्यक्तींनी कोणती कृत्ये केली, याबाबत काहीही सांगितलेले नाही. स. सा. क्र. ८ हिने घटनेबाबतचे किंवा घटनेदरम्यान आरोपींनी केलेली कृत्ये याबाबतचे तपशील हे घटनेनंतर अडिच वर्षांनी पहिल्यांदाच दिले होते, त्या अगोदर कधीही दिले नव्हते. तिने पोलीसांसमोर आणि दोन दंडाधिकार्यांसमोर दिलेल्या जबानीत सदर घटनेदरम्यान घडलेल्या गोष्टींबाबत किंवा सदर व्यक्तींनी केलेल्या कृत्यांबाबत काहीही न सांगणे यामुळे तिची साक्ष अविश्वसनीय ठरते. तिच्या उलटतपासणी दरम्यान जेव्हा तिला अशा प्रकारच्या वगळलेल्या बाबी/फेरफारांच्या बाबत विचारले गेले त्यावेळी तिने फक्त एकच

बाब सांगत राहिली की, तिने सदर बाबी पोलीसांना सांगितल्या होत्या परंतु पोलीसांनी त्या का नोंदविल्या नाहीत याबाबत तिला काहीही माहिती नाही. परंतु त्यास इतर पुराव्यानी विशेषतः त. अ. आणि/किंवा दंडाधिकारी यांच्या साक्षीने बळकटी आणली नाही. त्यामुळे स. सा. क्र. ८ यांच्या साक्षीवर विश्वास ठेवणे आणि आरोपीला सिध्दापराधी ठरवणे असुरक्षित आहे. हि गोष्ट सुध्दा लक्षात

घेतली पाहिजे की, स. सा. क्र. ८ च्या म्हणण्याप्रमाणे तिला बलात्काराला सामोरे जावे लागले. परंतु सरकार पक्ष संयुक्तिक पुरावे देऊन विशेषता: न्यायसहाय्यक पुरावे देऊन सुध्दा असमाधनकारकरित्या तिच्यावर झालेला बलात्कार सिध्द करू शकले नाही आणि त्या बाबीपुरते देखील ती विश्वासाह नाही.

९.१० स. सा. क्र. ८ हिच्यावर ती अविश्वासू आणि अविश्वासाह आहे या कारणामुळे विश्वास ठेवणे बरोबर नाही, त्याचे अजून एक कारण आहे. हि गोष्ट लक्षात घेणे गरजेचे आहे कि दिनांक ७/६/२००३ रोजी म्हणजे हि घटना

घडल्यानंतर दोन दिवसांनी तिचा जबाब स. सा. १३— रमेश सोनावणे, विशेष कार्याकारी दंडाधिकारी यांनी हॉस्पिटलमध्ये नोंदवला होता. तपासी अधिकारी यांनी स. सा. क्र. १३ यांना तिचा मृत्यूपूर्व जबाब नोंदविण्यास बोलवले होते. हि गोष्ट नोंदविण्यात आली की तिचा मृत्यूपूर्व जबाब/जबानी दिनांक ७/६/२००३ रोजी म्हणजे हि घटना घडल्यानंतर दोन दिवसांनी नोंदविण्यात आला होता. स.सा. क्र. ८ हिने कूप्रसिध्द आरोपींचे चित्रसंग्रह पाहून त्या चार व्यक्तींना ओळखले ज्यांनी हा गुन्हा केला होता. स. सा. क्र. ८ हिने चित्रसंग्रह पाहून ज्या चार व्यक्तींना ओळखले होते ते प्रस्तूत प्रकरणामधल्या आरोपींमधील आरोपी नाहीत. ही गोष्ट लक्षात घेणे महत्वाची आहे की, तिचा जबाब जो स. सा. क्र. १३ यांनी दिनांक ७/६/२००३ रोजी नोंदवला होता आणि तिने कूप्रसिध्द आरोपींचे चित्रसंग्रह पाहून चार व्यक्तींना ओळखले होते. त्या बद्दल तिने दिलेल्या साक्षी मध्ये काहीही

सांगितले नाही. त्यामुळे त्याचा विचार केला तर स. सा. क्र. ८ हिने महत्वाच्या गोष्टी लपवल्या आहेत. खरंतर सरकारी वकील यांनी वरील बाब न्यायचौकशी दरम्यान उचलून धरली केवळ मा. उच्च न्यायालयातील अपीलामध्ये ही बाब समोर आली आणि त्या संदर्भात मा. उच्च न्यायालय यांनी दिलेल्या आदेशाच्या अनुषंगाने तिला परत बोलावण्यात आले होते आणि ज्यावेळी तिला वरील गोष्टीला सामोरे जावे लागले त्यावेळी अतिशय आश्चर्याची बाब म्हणजे तिने असे सांगितले की ज्या चार व्यक्तींना तिने ओळखले होते त्या व्यक्ती प्रस्तुतच्या प्रकरणात असलेल्या व्यक्तींपैकी आहेत. परंतु अशी भूमिका घेणे ही स. सा. क्र. १३ विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी यांनी दिलेल्या साक्षीच्या उलट आहे. मा. उच्च न्यायालयाने दिलेल्या आदेशान्वये तिला पुन्हा बोलावले त्यावेळी तिने दिलेल्या साक्षीमध्ये तिने जे काही सांगितले त्यास पुराव्यांनी बळकटी आणली नाही. त्या उलट स. सा. क्र. १३ विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी हयांनी सुस्पष्टपणे पुढील प्रमाणे सांगितले.

” हि गोष्ट खरी आहे की, मला सिव्हील हॉस्पिटल, नाशिक येथे पो. नि., गुन्हे शाखा हयांनी दिनांक ७/६/२००३ रोजी विमलबाई त्र्यंबक साटोटे यांचा मृत्यू पुर्व जबाब नोंदविण्यासाठी बोलवले होते. त्याप्रमाणे मी सिव्हील हॉस्पिटल, नाशिक येथे गेलो. सिव्हील हॉस्पिटल येथे पोहचल्यानंतर मी पो. नि., गुन्हे शाखा यांचेकडून पत्र घेतले. माझ्याकडे त्या पत्राची छायांकित प्रत आहे. आज मी ती सादर करत आहे. पोलीसांनी मला नस्ती क्र. ७०,७६,८० हया माझेकडे दिल्या आणि मला विनंती करून असे सांगण्यात आले की, ती स्त्री हया नस्तीमध्ये बघून आरोपींना ओळखते का ते पहा. ज्याने मला पत्र दिले होते त्याच व्यक्तींनी मला नस्ती दिल्या. मी त्या महिलेला विचारले की, जर तुम्हाला आरोपींचे फोटो दाखवले तर तुम्ही त्यांना ओळखू शकाल का? आणि तिने हो असे सांगितले. म्हणून मी तिला त्या तिन्ही नस्तींमधील छायाचित्रे दाखविली आणि तिने चार व्यक्तींना ओळखले जे प्रस्तुत आरोपी आहेत. साक्षीदाराने स्वतःहून पुढे असे

सांगितले की, माइया असे लक्षात आले की, त्यावेळेस साक्षीदार खूपच घाबरलेली होती. सर्व चारही छायाचित्रे नस्ती क्र.८० मधील होती. सदर छायाचित्रांखाली त्यांची नावे लिहिलेली होती. ती अशी —

१. गौतम हरी काळे, रा. झापवाडी शिव, ता. नेवासा, जि. अहमदनगर,
२. शिवाजी उर्फ शिवल्या भोसले, रा. तरवंड, मुक्तापूर, शिवार, ता. नेवासा, जि. अहमदनगर.
३. खंडया रामा चव्हाण, रा. भेंडळा शिवार, ता. गंगापूर, जि. औरंगाबाद.
४. सुरज सिताराम काळे, रा. कासारकडा, कारखाना शिवार, ता. अष्टे, जि. बीड.

सदर स्त्रीने असे सांगितले की, वरील व्यक्ती तिच्या घरात घुसल्या होत्या आणि त्यांनी रू.३०००/- ची चोरी केली होती. परंतू सदर स्त्रीने, तिने आरोपींना ओळखले असे सांगितले नाही. सदर स्त्रीचा जबाब नोंदविण्यापुर्वी सदर स्त्रीची, डॉ. युवराज पवार यांनी, ती तिचा जबाब देण्यासाठी शुध्दीवर होती याबाबत तिची तपासणी केली. जबाब नोंदवून झाल्यानंतर सदर जबाब त्या स्त्रीस वाचून दाखविण्यात आला आणि तिला तो समजला होता. सदर जबाब तिने केलेल्या वक्तव्यानुसार आहे की नाही याबाबत मी तिला विचारले होते आणि त्यावर तिने हो असे उत्तर दिले. त्यानंतर मी तिच्या जबाबावर तिच्या अंगठ्याची मुद्रा घेतली होती. सदर स्त्रीचा जबाब नोंदवून पूर्ण झाल्यानंतर वैद्यकीय अधिकारी यांच्याकडून ती जबाब देण्याच्या स्थितीत आहे की नाही या बाबत पुन्हा तपासणी केली. वैद्यकीय अधिकारी यांनी माझे उपस्थितीत सदर दोन्ही प्रमाणपत्रावर सहया केल्या. परंतू सदर स्त्री घाबरलेली होती याबाबत मी काहीही नोंद केली नाही. (सन्माननीय सरकारी वकील यांनी असा आक्षेप घेतला की, सदर साक्षीदाराने

७

स्वतःहून असे सांगितले आहे की, सदर स्त्री घाबरलेली होती आणि म्हणून उलट तपासणीत सदर प्रश्न विचारता येणार नाही.) मी माझे नोंदविलेल्या निरीक्षणामध्ये सदर बाब लिहीली नाही. हे म्हणणे खरे नाही की, साक्ष देण्यासाठी न्यायालयात येण्यापूर्वी मला " सदर स्त्री घाबरलेली होती" असे सांगण्याचे निर्देश दिलेले होते.

९.११) तरी सरकारी साक्षीदार क्र.८ ची साक्ष ही पूर्णपणे विसंगती/वगळलेल्या बाबी आणि फेरफार यांनी युक्त असून तिने खरी आणि बरोबर वस्तुस्थिती सांगितली नाही. त्यामुळे ती जिच्यावर विश्वास ठेवता येईल अशी विश्वासाह साक्षीदार नाही ज्या वेळी वरील बाब बचाव पक्षाने मा. उच्च न्यायालयापुढे लक्षात आणून दिली त्यावेळी मा. उच्च न्यायालयाने दुर्दैवाने बचाव पक्षाचा दावा असे समजून स्वीकारला नाही, की स.सा. क्र.१३ विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी याने स. सा. क्र.८ चा नोंदवलेला जबाब हा मृत्यू पूर्व जबानी म्हणता येणार नाही आणि तो फक्त साधा जबाब आहे जो फक्त पुष्टी देण्याकरता आणि विसंगती दाखवण्याकरता वापरला जाऊ शकतो. त्यामुळे, मा. उच्च न्यायालयाच्या दृष्टीने सुध्दा तिचा स.सा.क्र. १३ ने नोंदवलेला दिनांक ०७/०६/२००३ चा जबाब ज्या मध्ये तिने एकूण ४ इतर व्यक्तींना नावासहित ओळखले होते, हा विसंगती दाखवण्याकरीता वापरला जाऊ शकतो. वर निरीक्षण केल्या प्रमाणे, सदर विसंगती ह्या महत्त्वाच्या विसंगती आहेत आणि त्यांनी सुध्दा ह्या महत्त्वाच्या बाबी न्यायालयापासून लपवल्या आहेत.

९.१२) तरी सुध्दा पुढे दिलेल्या कारणावरून असे सिद्ध होते की, तपास यंत्रणा/सरकार पक्ष यांनी न्याय्य तपास केलेला नाही. सरकार पक्ष यांनी महत्त्वाच्या बाबी न्यायालयापासून लपवल्या आहेत. तपास अधिकारी किंवा स.सा.क्र. १३— विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी यांच्या पैकी कोणीही स.सा.क्र. ८ च्या दि. ०७/०६/२००३ च्या जबाबाच्या नोंदणी बदल प्रथम काहीही सांगितले नाही आणि तिने कुप्रसिद्ध आरोपींचा चित्रसंग्रह पाहून चार व्यक्तींना ओळखले. वास्तविक ही गोष्ट मा. उच्च न्यायालयापुढे झालेल्या अपिलाच्या सुनावणी दरम्यान समोर आली आणि म्हणून स. सा. ८ आणि स. सा. १३ यांना मा. उच्च न्यायालयाच्या निर्देशाप्रमाणे पुन्हा बोलावण्यात आले. स. सा.

क. ८ यांनी ज्या चार व्यक्तींना दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी ओळखले होते त्यांना अटक केली होती आणि / किंवा त्यांच्या करवी काही तपास केला गेला होता हे दर्शविणारे कोणतेही पुरावे अभिलेखावर नाहीत. ही गोष्ट लक्षात घेणे आवश्यक आहे कि, स. सा. क.८ हयांनी घटना घडल्यानंतर ताबडतोब त्या चार व्यक्तींना ओळखले. प्रस्तुत च्या प्रकरणामधले कोणतेही आरोपी हे स. सा. क.८ हयांनी दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी यांच्या पुढे ओळखलेल्या लोकांपैकी नाहीत त्यामुळे जेव्हा स. सा. क. ८ हिने चार व्यक्ती ज्यांनी दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी अपराध केला त्यांना ओळखले त्या वेळी तिची स्मरणशक्ती ताजी होती. आणि त्यामुळे तिने दिर्घ कालावधीनंतर आरोपींना ओळखले या पेक्षा सदर बाबीला जास्त महत्त्व द्यायला हवे होते. त्यामुळे हा तपास उचित नव्हता आणि वस्तुस्थिती अशी आहे की सरकार पक्षाने महत्त्वाच्या गोष्टी न्यायालयापासून लपवून ठेवल्या

१०) सर्वोपरि हि गोष्ट लक्षात ठेवली पाहिजे की निःपक्षपाती आणि खरेपणाने केलेला तपास अत्यावश्यक आहे. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद २० आणि २१ या मध्ये विचार केल्यानुसार हे न्यायरितीने मान्य केले गेले आहे की ख—या न्याय चौकशीमध्ये खरा तपास अंतर्भूत होतो. पोलीसांचे काम आहे कि त्यांनी नागरिकांचे जीव, स्वातंत्र्य आणि मिळकती हयाचे संरक्षण करणे आणि अपराधाचे तपास करणे हे त्यांचे सर्वात महत्त्वाचे कर्तव्य आहे. ख—या गोष्टी शोधून काढणे आणि अपराध्याला शिक्षा देणे हे तपासाचे ध्येय आहे.

१०.१) गुन्ह्यांमधील गुन्हेगारांना शिक्षा न होता ते मुक्त होत नाहीत याची खात्री देण्याबरोबरच सरकार पक्षाचे प्रकरणामध्ये देखील खरेपणाची खात्री देणे आणि सर्व महत्त्वपूर्ण वस्तुस्थिती आणि परिस्थिती न्यायालयाच्या निर्देशनास आणून देणे हे देखील कर्तव्य आहे जेणे करून सत्याचे योग्य निर्धारण होउन न्याय करता येईल सर्व तपास हा खरा आहे की नाही हे पाहण्याची जबाबदारी ही तपास यंत्रणेची आहे आणि सर्व तपास कायद्याच्या तरतुदीनुसार खरा आहे आणि त्यामुळे एखाद्या व्यक्तीचे स्वातंत्र्य हिरावून

धेतले जात नाही हे पाहण्याची जबाबदारी तपास यंत्रणेची आहे. फौ. प्र. सं ने लागु

केलेल्या योजने अंतर्गत आरोपीला ते सर्व कागदपत्र मागण्याचे अधिकार देणे हि एकमेव तपासाची बरोबर, खरी आणि पारदर्शक स्थापित वस्तुस्थिती आहे.

१०.२) जे सत्याच्या विरुद्ध आहे अशी कोणतीही गोष्ट कायद्याला मान्य नाही. जगातील देशांच्या इतर न्यायतत्त्वशास्त्राशी तुलना केल्यास भारतीय फौजदारी गुन्ह्याच्या न्यायतत्त्वशास्त्रात अपराध्याला थोड्याफार हितावह स्थितीत ठेवले जाते. भारतातील फौजदारी न्यायदान ही मानवी अधिकार आणि मानवधिका—यांची प्रतिष्ठा यांना उच्च पातळीवर नेतो आणि अपराध्याला त्याचा अपराध सिद्ध होईपर्यंत निरपराधी समजतो आणि अभिकथित आरोपीस खरे तपासाचे ख—या न्यायचौकशीचे हक्क प्रदान करतो. आणि सरकार पक्षाकडून कोणतेही भेदभाव न करता अपराधा संदर्भात न्यायचौकशीची अपेक्षा करतो. सदरचा तपास हा विवेकशील, खरा, पारदर्शक आणि शीघ्र असला पाहिजे जेणे करून ते न्यायाचे मूलभूत कायदे पुर्णत्वास नेऊ शकतील हि आपल्या मूलभूत फौजदारी न्यायतत्त्वशास्त्राचा सिद्धांत आहे आणि ते भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद २० आणि २१ मध्ये नमूद केलेल्या संविधान आदेशाला धरून आहे.

१०.३) हया न्यायालयाने वि. के. सशीकला विरुद्ध राज्य यांच्या वतीने अधीक्षक (२०१२) ९ मा. स. न्या. प्र. ७७१ प्रकरणात निरिक्षण नोंदविल्यास हे अहवाल जरी सरकारी प्रकरणाला पाठिंबा देणारे, जे कलम १७३ (५) अन्वये न्यायालयापुढे पाठवणे गरजेचे आहेत असे असले तरी प्रत्येक परिस्थितीत काही जप्त केलेली कागदपत्र आणि दस्तऐवज सरकार पक्षाच्या दाव्यास पाठिंबा देत नाहीत आणि या उलट ते आरोपीला पाठिंबा देतात. दस्तऐवजाचे दोन संच आणि मुददेमाल यांचे मूल्यमापन करणे आणि जर गरज पडलीच तर आरोपीला त्याच टप्प्यावर दोषमुक्त करणे हे तपासी अधिकार—यावर सोपवलेले काम आहे.

१०.४) तसेच, एका प्रकरणात सरकारी वकील यांनी साक्षीदाराची जे आरोपीला पाठिंबा देऊ शकतील अशी साक्ष तपासली नाही हया न्यायालयाने दर्यासिंग विरुद्ध पंजाब राज्य ए.आय. आर. १९६५ स. न्या.३२८, प्रकरणात असे निरिक्षण नोंदविले की सरकार पक्षानी खरेपणाने आणि प्रामाणिकपणाने वागले पाहिजे आणि त्यांनी कोणत्याही युक्तीने पुरावे सरकारी प्रकरणाच्या विरोधात जाण्याच्या भितीने ते न्यायालयापासून लपवून ठेऊ

नयेत. पुढे असेही निरीक्षणास आले की, न्यायचौकशी दरम्यान न्यायालयाला योग्य त्या निर्णयापर्यंत जाण्यासाठी सरकारी पक्षाने योग्य ते सहाय्य न्यायालयाला केले पाहिजे पुढे असेही निदर्शनास आले कि सरकारी पक्षाला साक्षीदाराची साक्ष जे घडलेल्या घटनेचे साक्षीदार नाहीत ते तपासायची की नाही हा सर्वस्वी त्यांचा प्रश्न आहे. परंतु सर्वसामान्यपणे त्यांनी त्यांच्या दाव्यांच्या पुष्टीसाठी प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार यांची साक्ष नोंदवली पाहिजे. पुढे असे ही लक्षात आले की जर एखादया घटनेचे मोठया प्रमाणात साक्षीदार असतील तर सरकार पक्षाला हा पर्याय खुला असेल कि त्यांनी कोणते साक्षीदार निवडावेत. परंतु निवड हि खरेपणाने आणि प्रामाणिकपणाने केली पाहिजे आणि गैरसोयीच्या साक्षीदारांना साक्षीदाराच्या पिज-यापासून लांब ठेवण्यासाठी असू नये. पुढे असे निदर्शनास आले आहे की, सुनावनी दरम्यान, जर एखाद्या साक्षीदारास ज्याने सदर घटना प्रत्यक्ष बघितली आहे, त्यास मुद्दाम थांबण्यास सांगितले असेल तर न्यायालय सदर आरोपी विरुद्ध निष्कर्ष काढून योग्य त्या प्रकरणात अशी नोंद करू शकतात की सदर साक्षीदाराचा सरतपास नोंदविण्यात आलेले अपयश हे सरकार पक्षाच्या प्रकरणात आलेली गंभीर त्रुटी आहे.

१०.५) खुन आणि बलात्कार हया कृती मुळात दोषास्पद आहेत आणि प्रत्येक अयोग्य कृत्य करणा-या व्यक्तिला शीघ्रतेने, सक्त आणि कडक शिक्षा झाली पाहिजे परंतु हे तेव्हाच शक्य होईल जेव्हा अपराध योग्यरित्या सिध्द होईल

१०.६) सरकार पक्ष/ तपासी यंत्रणा यांच्याकडून प्रामाणिक आणि खरेपणाने आणि कोणतीही गोष्ट आरोपी आणि न्यायालय यांच्यापासून न लपवता वागण्याची अपेक्षा आहे कारण हि गोष्ट सरकार पक्षाच्या विरोधात जाऊ शकते. त्यांचा मुख्य हेतु हा, कोणत्याही परिस्थितीत सिध्दपराध ठरवणे नसावा.

११) समोर असलेल्या प्रकरणातील वस्तुस्थितीत वरील तत्व लागू केले तर आम्ही अशा मताचे आहोत की त्या मध्ये कोणतेही तपास खरेपणाने आणि प्रामाणिकपणाने नव्हते. शिवाय सरकार पक्षानी देखील न्यायालयापासून महत्त्वाच्या वस्तुस्थिती लपवण्याचा प्रयत्न केला. प्रस्तुत प्रकरणात तपासी अधिकारी, स. सा.क्र.१३ विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी आणि स. सा. क्र.८ जखमी प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार यांनी, स. सा. क्र.८ यांचा

दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी स. सा. १३ विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी यांनी नोंदवलेल्या जबाबा संदर्भात महत्त्वाच्या गोष्टी ज्या मध्ये तीन चार गुन्हेगार व्यक्ती ज्यांनी गुन्हा केला त्यांना कुप्रसिध्द आरोपींचे चित्रसंग्रह पाहुन ओळखले होते, न्यायालयापासून लपवल्या होत्या त्यामुळे विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी हे स्वतंत्र साक्षीदार असल्या कारणाने त्यांनी न्यायालयापुढे सत्य कथन करायला हवे होते. हया टप्प्यावर हि गोष्ट लक्षात घेणे गरजेचे आहे कि स. सा. क्र. १३ रमेश सोनावणे — विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी हे तेच विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी आहेत ज्यांनी त्यानंतर चाचणी ओळख परेड आयोजित केले होते.

११.१) तपासी अधिकारी यांची जी वस्तुस्थिती न्यायालयापासून लपवण्याबाबतची जी वर्तणूक आहे ती दंड देण्यायोग्य आहे. असे दिसून येते की तपासी अधिकारी आणि सरकार पक्षांनी मुद्दामच वस्तुस्थिती न्यायालयापासून लपवुन ठेवली आहे. स.सा. क्र.१ आणि स. सा.क्र.८ यांच्या मते तेथे ७-८ व्यक्ति होत्या ज्यांनी अपराध केला आहे. जरी स. सा. क्र. १२ विष्णू हागवणे, जमीन मालकाचा पुतण्या ही व्यक्ती तेथे पोहचणारी प्रथम व्यक्ति असली तरी त्यांनी त्याच्या साक्षीमध्ये असे सांगितले की “स. सा. क्र. १ यांनी सांगितले की हा गुन्हा करणारे चार व्यक्ती मारेकरी होते”. जरी असे असले तरी स. सा. क्र.१ आणि स. सा. क्र.८ आणि सरकार पक्षाच्या मते तेथे ७-८ व्यक्ती होत्या ज्यांनी हा गुन्हा केला स. सा. क्र. ८ हीने कुप्रसिध्द आरोपींचे चित्रसंग्रह पाहुन चार व्यक्तींना दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी ओळखले होते ज्यांनी नावे विशेषत : स.सा.क्र.८ ने दिलेल्या जबाबाप्रमाणे नोंदवली होती. परंतू प्रस्तुतच्या प्रकरणामधले आरोपी हे स. सा.क्र. ८ ने दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी ओळखलेल्या चार व्यक्तींपैकी कुणीही नाही. त्यामुळे जर स. सा. क्र.८ यांनी ओळखलेल्या चार व्यक्ती जर प्रस्तुत प्रकरणात असलेल्या आरोपीपेक्षा वेगळी असतील आणि त्यांची नावे प्रस्तुत प्रकरणात सामील केली तर असे म्हणता येईल कि तेथे १२ व्यक्ती / मारेकरी होते ज्यांनी हा गुन्हा केला आणि म्हणुन सरकार पक्षाचा दावा की त्यावेळेस ७-८ व्यक्ती होत्या हा चुकीचा ठरेल आणि म्हणुनच तपासी अधिकारी यांनी वरील वस्तुस्थिती सांगितली नाही आणि त्यांनी मुद्दामच स्वतःहून लपवली. जरी हा तपास खरा आणि

प्रामाणिक तपास दिसत नसला तरी विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी यांनी स.सा.क्र.८ हिचा दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी नोंदवलेला जबाब ज्या मध्ये तिने चार व्यक्तींना कुप्रसिध्द आरोपींचे चित्रसंग्रह पाहून ओळखले त्यापैकी कशाचीच नोंद झाली नाही म्हणजे त्या चौघांना अटक झाली की नाही किंवा त्या चार व्यक्ती संदर्भात पुढील तपास केला की नाही हे दाखवणा—या कोणत्याच बाबी अभिलेखात नाही. हि गोष्ट लक्षात घेतली पाहिजे कि त्या चार व्यक्ती पैकी कोणीही प्रस्तुतच्या प्रकरणातले आरोपी नाहीत ज्यांना स. सा. क्र. ८ हिने दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी ओळखले होते म्हणजे लगेचच हि घटना घडल्यानंतर तपासी अधिका—यांनी हया बाबतीत तपास करणे आवश्यक होते आणि त्या चार व्यक्तींना अटक करून त्याचा तपास करणे आवश्यक होते या उलट प्रस्तुतच्या प्रकरणात आरोपीतांना एक ते दिड महिन्यांनंतर अटक करण्यात आली आणि ते देखील हस्तांतरण वारंट आधारे. जरी स. सा. क्र. १ किंवा स. सा. क्र. ८ यांनी आरोपींचे वर्णन सांगितले नसले तरी आ. क्र.६ हयाला दिड महिन्यांनंतर अटक केले हि गोष्ट लक्षात घेतली पाहिजे कि सर्व आरोपी भटक्या जमातीचे असून ते समाजाच्या खालच्या स्तरामधील असून ते खूप गरीब मजूर आहेत. त्यामुळे प्रकरणातील वस्तुस्थिती आणि परिस्थिती मध्ये खोटेपणाने गोवले जाण्याची शक्यता नाकारता येत नाही कारण ही एक सर्व साधारण गोष्ट आहे कि गंभीर गुन्ह्यात कधी कधी निष्पाप लोक भरडली जातात जरी पुनरावृत्ती झाली तरी, हि गोष्ट लक्षात घेतली पाहिजे की तेथे स. सा. क्र.८ हिने दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी ज्या चार व्यक्तींना तिने ओळखले होते त्यांना अटक का झाली नाही किंवा त्यांचा तपास का केला नाही. याबाबतचे कोणतेही स्पष्टीकरण दिलेले नाही त्यामुळे तपास यंत्रणेकडून खुप गंभीर चूक झाली आहे ज्यामुळे त्याचा परिणाम ख—या तपासावर आणि ख—या न्यायचौकशीवर झाला आहे आणि म्हणून आम्ही हया मतावर आलो आहोत कि सदर बाब आरोपीला भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद २० आणि २१ अन्वये दिलेल्या मूलभूत अधिकाराचे उल्लंघन करत आहे.

१२) वरील बाबींच्या अनुषंगाने आणि वर उल्लेखलेल्या कारणान्वये मा. उच्च न्यायालयाने दिलेले अपराधसिध्दी आणि शिक्षा कायम करता येणार नाही सरकार पक्ष

आरोपी विरुद्धचा दावा निसंशयपणे सिध्द करू शकलेले नाही. त्यामुळे आमच्या समोर ज्या गुन्ह्यासाठी आरोपींना सिद्धपराधी ठरवलेले होते त्यामधून त्यांना दोषमुक्त करण्याशिवाय इतर कोणताही दुसरा पर्याय नाही.

१३) त्याच बरोबर आम्ही हि गोष्ट नाकारू शकत नाही की पाच व्यक्तींचा खून करण्यात आला आणि त्या पैकी एका स्त्रीवर बलात्कार सुध्दा करण्यात आला होता. त्यामुळे ही न्यायालयाची जबाबदारी आहे कि त्यांनी ख-या गुन्हेगारांना शोधून काढून त्यांना शिक्षा करावी. मा. न्यायालय त्याच्या डोळ्यांना पट्टी बांधून वरील वस्तुस्थितीकडे दुर्लक्ष करू शकत नाही की पाच व्यक्तींचा खून करण्यात आला आणि त्या संदर्भात कोणताही खरा तपास झालेला नाही आणि आणि म्हणूनच सरकार पक्ष/तपास यंत्रणा हयांच्या हलगर्जीपणामुळे ते कोणत्याही प्रकारचा तपास त्या चार व्यक्तिविरुद्ध करत नाहीत ज्यांना स. सा. क्र. ८ हिने दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी यांच्या समोर ओळखले होते. तपासातील त्रुटी किंवा खोटा तपास यांचा फायदा जे खरे गुन्हेगार आहेत आणि ज्यांनी गुन्हा केला आहे त्यांना घेता नाही आला पाहिजे वर निरिक्षण केल्याप्रमाणे दुर्दैवाने त्या चार व्यक्ति ज्यांना स. सा. क्र. ८ हिने दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी ओळखले होते त्यांच्या बाबतीत कोणताही तपास नव्हता. असे नोंदण्यात आणि निरिक्षणात आले होते की ज्या चार व्यक्तींना स. सा. क्र. ८ हिने दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी ओळखले होते म्हणजे लगेचच हि घटना

५ ५ डल्यानंतर दोन दिवसांनी, ते अपीलार्थी यांच्यापेक्षा वेगळ्या सहा व्यक्ति होत्या ज्यांची न्यायचौकशी केली गेली. त्यामुळे आम्ही अशा मताचे आहोत की हे प्रकरण फौजदारी प्रकरण संहिताच्या कलम १७३ (८) अंतर्गत पुढील तपासासाठी योग्य प्रकरण आहे ज्यामध्ये त्या चार व्यक्तींना स. सा. क्र. ८ हिने दिनांक ०७/०६/२००३ रोजी ओळखले होते आणि ज्याचा उल्लेख स. सा. क्र. १३ यांनी नोंदवलेल्या जबाबात आहे.

१४.

आता ,आरोपींच्या वतीने केलेले निवेदन आणि प्रार्थना पाहता, जी केवळ त्यांना निर्दोष मुक्त करण्यासंबंधीच नव्हे तर योग्य ती नुकसान भरपाई देण्यासंबंधी देखील आहे, ती विचारार्ह आहे. प्रकरणची वरील वस्तुस्थिती आणि परिस्थिती पाहता

५

असे दिसून येते कि यामध्ये उचित तपास आणि न्यायचौकशी झालेली नसून भारतीय द टनेचे कलम २० आणि २१, ज्याद्वारे आरोपींच्या मुलभूत हक्कांची हमी दिली आहे, त्यांचेच उल्लंघन झालेले आहे. तपासकाम हे उचित आणि प्रामाणिकपणे झालेले नाही. स. सा.०८ (पी. डब्लू. ८) ने दि. ०७.०६.२००३ रोजी ओळखलेल्या चार व्यक्तींचा तपासच झालेला नाही. उलट, प्रस्तुत प्रकरणातील आरोपी हे भटक्या जमातीतील असून त्यांना खोट्या त-हेने गोवण्यात आले आहे आणि यात अडकविण्यात आले आहे. त्यातील एक आरोपी सोडल्यास सर्वजण गेल्या १६ वर्षांपासून तुरुंगात आहेत. सगळ्यांच्या डोक्यावर फाशीच्या शिक्षेची टांगती तलवार होती.सहा आरोपींपैकी एक आरोपी नंतर वयाने लहान ('बाल' आरोपी) असल्याचे आढळले. डॉ. अशित शेठ, मानसोपचार तज्ञ, ज्यांनी सदर आरोपींपैकी एकाला, अंकुश मारुती शिंदे, याला तपासले होते आणि जो नंतर वयाने लहान ('बाल' आरोपी) असल्याचे आढळले होते, त्यांच्या अहवालामध्ये त्यांनी असे स्पष्ट मत नोंदविले कि त्याने बरीच वर्षे, मानवाला राहण्यायोग्य नाही अशा परिस्थितीमध्ये काढली. त्याला एकटे, एकांतवासात, अतिशय निर्बंधित मानवी संपर्कामध्ये, सततच्या जिवाच्या भीती खाली ठेवले होते. त्याला फक्त त्याच्या आईला भेटण्याची परवानगी होती आणि ते सुद्धा फक्त अधुनमधून. त्याला इतर कैद्यांसोबत मिसळण्याची सुद्धा परवानगी नव्हती. त्यामुळे सर्व आरोपी हे कायम एका तणावाखाली आणि मरणाच्या भीती खाली होते. तसेच त्यांना फाशीची शिक्षा झालेली असल्यामुळे त्यांनी पॅरोल, फ्लॉ इ. सुविधांचा सुद्धा उपभोग घेतला नसावा. सर्वजण (सर्व आरोपी) जे २५ ते ३० वर्षे वयोगटातील होते (आणि त्यातील एक आरोपी हा 'बाल' आरोपी होता) त्यांच्या आयुष्यातील मौल्यवान वर्षे तुरुंगवास वाया गेली आणि त्यांचे कुटुंबीय देखील यात भरडले गेले, म्हणून प्रकरणाची वस्तुस्थिती आणि परिस्थिती पाहता आणि भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद १४२ अन्वये आम्हास प्राप्त झालेल्या अधिकाराचा वापर करून आम्ही, प्रत्येक आरोपीस नुकसान भरपाई म्हणून महाराष्ट्र शासनाने रु. ५,००,०००/- द्यावेत असे आदेशीत करतो, जी रक्कम आजपासून चार आठवड्यांच्या कालावधीत राज्य शासनाने सत्र न्यायालयात जमा करावयाची आहे आणि अशी रक्कम जमा झाल्यानंतर ती संबंधीत आरोपीस, त्याची योग्य ओळख पटवून अदा करावयाची आहे. सत्र न्यायालयास याद्वारे असे आदेशीत

५

केले जाते कि त्यांनी, सदर रक्कम हि त्यांच्या पुनर्वसनासाठी वापरली जाईल असे पहावे. पुनरावृत्ति झाली तरीही येथे असे नमूद करावेसे वाटते कि आरोपींना वर उल्लेख केलेली नुकसान भरपाई हि या प्रकरणाच्या विशिष्ट वस्तुस्थिती आणि परिस्थिती मध्ये व भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद १४२ खालील अधिकारांचा वापर करून आदेशीत करण्यात आली आहे.

१५.

प्रस्तुतचा आदेश देण्यापूर्वी आम्ही तपासी यंत्रणा आणि अभियोग पक्षाच्या वर्तणूकीबद्दल तीव्र नापसंती व्यक्त करित आहोत. अशा चुकांमुळे आणि विशेषतः ज्या चार व्यक्तींना स. सा.०८ (पी. डब्लू. ८) यांनी ओळखले होते त्यांच्याबाबत तपास न करण्यामुळे खरे गुन्हेगार हे कायद्याच्या कचाट्यात न अडकता सहीसलामत सुटले. अशा परिस्थितीमध्ये या न्यायालयाच्या, 'गुजरात सरकार वि. किशनभाई (२०१४) ५ एस. एस. सी. १०८' या खटल्यामधील निकालाचा संदर्भ घेणे जरूरीचे आहे, ज्यामध्ये परिच्छेद क्र. २२ व २३ येथे या न्यायालयाने खालीलप्रमाणे निर्देश दिले आहेत.

"२२. प्रत्येक दोषमुक्तिचा अर्थ, न्यायदान करणा—या संस्थेचे न्यायाची कारणमिमासा करण्यातील अपयश असा घेतला जावा. त्याचप्रमाणे प्रत्येक दोषमुक्तीचा सर्वसाधारणपणे असा निष्कर्ष निघतो कि एका निरपराध माणसाविरुद्ध चुकीचा खटला चालविला गेला. त्यामुळे प्रत्येक राज्याने त्यांची कार्ययंत्रणा योग्य त—हेने ठेवणे आवश्यक आहे ज्यायोगे न्यायदानाचा उद्देश सफल होईल आणि त्याचवेळी निरपराध व्यक्तींच्या हक्कांचे संरक्षण होईल. याच करणाकरिता, प्रत्येक राज्याच्या गृहखात्याला, सर्व दोषमुक्ति आदेशांची तपासणी करण्याचे तसेच प्रत्येक केस मधील सरकार पक्षाच्या अपयशाच्या कारणांची नोंद करण्याचे आदेश देणे अत्यावश्यक आहे. पोलीस खात्यातील आणि अभियोग खात्यातील वरिष्ठ अधिका—यांच्या स्थायी समितीवर वरील जबाबदारी सोपवली जावी. वरील समितीचे विचार हे तपासादरम्यान घडलेल्या आणि/अथवा अभियोग यंत्रणेकडून घडलेल्या किंवा दोषांकडून चुका स्पष्ट करण्यासाठी उपयोगात आणावेत. प्रत्येक राज्याच्या गृहखात्याने, त्यांच्या कनिष्ठ तपासी/अभियोग

५

अधिका—यांच्या सध्याच्या प्रशिक्षण कार्यक्रमात, वरिल विचारमंथनातून तयार झालेल्या अभ्यासक्रमाच्या साहित्याचा समावेश करावा. त्यामध्ये, वरिष्ठ तपासी/अभियोग अधिका—यांसाठी असलेल्या उजळणी प्रशिक्षण अभ्यासक्रमातील साहित्याचा देखील समावेश व्हावा. अशा त—हेने अधिका—यांसाठी वरील प्रशिक्षण अभ्यासक्रम तयार करण्याची जबाबदारी,वर उल्लेख केलेल्या वरिष्ठ अधिका—यांच्या समितीकडे सोपवावी.सदरच्या न्यायनिर्णयासारखे न्यायनिर्णय (ज्यामध्ये तपासीयंत्रणेच्या/अभियोग यंत्रणेच्या दहापेक्षा जास्त ढळढळीत चुका दाखविण्यात आल्या आहेत) आणि यासारखे इतर न्यायनिर्णय यांचा सुध्दा प्रशिक्षण अभ्यासक्रमात समावेश केला जावा. वरिल समिती अभ्यासक्रमाच्या साहित्याचे त्यांच्याकडे नव्याने गोळा झालेल्या माहितीच्या आधारे ज्यामध्ये तपासकामाकरिता निर्माण होणा—या नवनवीन साधनांचा, न्यायालयांच्या न्यायनिर्णयांचा समावेश असेल आणि अभियोग पक्षाला अयशस्वी खटल्यांमध्ये आलेले अपयश तपासतांना सदर स्थायी समितीकडे जमा झालेल्या अनुभवांच्या आधारे वार्षिक पुर्नविलोकन करेल. आम्ही पूढे असे आदेशात करतो कि, वरिल प्रशिक्षण अभ्यासक्रम सहा ६ महिन्यांच्या आत मार्गी लावावा. ज्यामुळे तपासी यंत्रणेतील /अभियोग यंत्रणेतील संवेदनशील प्रकरणे हाताळणा—या व्यक्ति,अशी प्रकरणे हाताळण्याकरिता पूर्णपणे प्रशिक्षित होतील. त्यानंतर त्यांच्याकडून जर काही चुका घडल्या तर,जेव्हा त्यांच्या चुकांसाठी त्यांच्याविरुद्ध विभागीय चौकशी केली जाईल तेव्हा त्यांना भोळेपणाचा आव आणता येणार नाही.

२३. जेव्हा एखादया फौजदारी प्रकरणाचा परिणाम दोषमुक्ती होण्यामध्ये होतो तेव्हा अशा दोषमुक्तीसाठी जबाबदार असलेल्या संबंधीत तपासी/ अभियोग यंत्रणेतील अधिका—यांची ओळख पटणे आवश्यक आहे. अशी चूक चुकून घडली अथवा दूषणार्ह आहे याचे निष्कर्ष प्रत्येक केसमध्ये नोंदविले गेले पाहिजेत.अशा प्रत्येक दोषी अधिका—यास त्याच्या चुकांचे परिणाम,त्याच्याविरुद्ध केल्या जाणा—या योग्यत्या विभागीय चौकशीला सामोरे जावून भोगावे लागतील प्रकरणाचे गांभिर्य लक्षात घेता संबंधित अधिका—याकडून त्याच्या तपासी कामाच्या जबाबदा—या कायमस्वरूपी अथवा तात्परत्या स्वरूपात काढून घेतल्या जाव्यात जे पूर्णपणे त्याच्या अपराधावर अवलंबून

असेल . येथे आम्हाला काही अत्यावश्यक उपाय योजणे भाग पडते आहे जेणेकरून फौजदारी खटल्यातील दोन्ही बाजूकडील पक्षकारांना होणारा त्रास कमी होईल. त्यानुसार आम्ही प्रत्येक राज्याच्या ग्रहखात्याला, अशा सर्व दोषी तपासी /अभियोग यंत्रणेच्या अधिका—यांविरूद्ध कारवाई करण्यासाठी कार्यपद्धती तयार करण्याच्या सूचना देत आहोत. जेव्हा असे सर्व दोषी अधिकारी, केवळ त्यांच्या बेजबाबदारपणामुळे अथवा गंभीर चुकांमुळे अभियोग यंत्रणेच्या अपयशासाठी कारणीभूत ठरले आहेत असे दिसून येईल तेव्हा त्यांच्याविरूद्ध विभागीय चौकशीची कारवाई केली जाणे आवश्यक आहे. वरील प्रमाणे तयार केलेली यंत्रणा हि, तपासी आणि अभियोग यंत्रणेच्या कर्तव्य बजावणीमध्ये पुरेसे गांभिर्य आणेल आणि तपासकाम व खटला हे प्रयोजनपूर्वक आणि निर्णायक असल्याचे सुनिश्चित करेल.सदर सूचना देखील सहा महिन्यांच्या आत अंमलात आणल्या जाव्यात.”

१५.१ खून आणि बलात्कार हे निश्चितच घृणास्पद कृत्य आहे आणि प्रत्येक गुन्हेगाराला शिक्षा ही झालीच पाहिजे. त्यामुळे या न्यायालयाने वर उल्लेख केलेल्या खटल्यामध्ये नोंदविलेले निरीक्षण लक्षात घेता आम्ही महाराष्ट्र शासनाच्या गृह विभागाच्या मुख्य सचिवांना सदर प्रकरणामध्ये लक्ष घालण्याचे आणि अभियोग पक्षाच्या खटल्यामधील अपयशाला, निव्वळ त्यांच्या बेजबाबदारपणामुळे आणि सदोष चुकांमुळे जबाबदार असणा—या दोषी अधिका—यांना शोधून काढण्याचे आदेश देत आहोत ज्यामुळे खरे गुन्हेगार हे कायद्याच्या काचाट्यात सापडले नाहीत आणि अशा सर्व चुकांमुळे, ज्या प्रकरणामध्ये पाच व्यक्तींचा निवृण खून झाला आणि एका स्त्रिंवर बलात्कारदेखील झाला. त्या प्रकरणातील आरोपींची निर्दोष मुक्तता झाली. म्हणून आम्ही महाराष्ट्र शासनाच्या गृह विभागाच्या मुख्य सचिवांना या प्रकरणाची चौकशी करण्याचे व दोषी अधिकारी, जर ते अजूनही सेवेत असतील अशा अधिकांच्याविरूद्ध विभागीय चौकशी करण्याचे आदेश देत आहोत. सदर सूचनांची आजपासून तीन महिन्यांच्या आत अंमलबजावणी केली जावी.

१६. वरील सर्व निरीक्षणे आणि आदेश तसेच वरील सर्व कारणांवरून आरोपींनी दाखल केलेली फौजदारी अपिले मान्य करण्यात येत आहेत आणि ज्या गुन्ह्यांकरीता त्यांच्यावर खटला चालविला गेला त्या गुन्ह्यांमधून या सर्व आरोपींची निर्दोष मुक्तता करण्यात येत आहे. त्यांची जर इतर कोणत्याही खटल्यात आवश्यकता नसेल तर त्यांनी ताबडतोब सोडून देण्यात यावे. त्याचप्रमाणे महाराष्ट्र शासनाने आरोपी क्र. ३, ५, आणि ६ यांच्या शिक्षेत वाढ करण्यासाठी दाखल केलेली अपिले फेटाळण्यात येत आहेत.

१७. अभियोग पक्षास निर्देश देण्यात येत आहेत की, स. सा. ८ — जखमी प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार जिने कुप्रसिद्ध गुन्हेगारांच्या नावांसह असलेल्या छायाचित्रांच्या चित्रसंग्रह (सइनउ) मधून ज्या चार माणसांना दिनांक ०७.०६.२००३ रोजी म्हणजेच घटनेनंतर लगेचच, ओळखले होते आणि ज्यांची माहिती व नावे, स. सा. १३ ने दि. ०७.०६. २००३ रोजी नोंदविलेल्या स. सा. ८ च्या जबाबामध्ये नमूद केलेली आहेत, अशा चार माणसांच्या संदर्भात फौजदारी प्रकिया संहितेच्या कलम १७३(८) खाली पुढील तपास सुरू करावा, जेणेकरून ज्या गुन्ह्यामध्ये पाच माणसांची पाशवी हत्या झाली आणि ज्यामध्ये एका महिलेवर बलात्कारसुद्धा झाला, अशा गुन्ह्यातील खरे अपराधी निर्दोष सुटू नयेत.

नवी दिल्ली
मार्च ५, २०१९

(न्या. अ. के. सिकरी)

(न्या. अब्दुल नझी)

(न्या. एम. आर. शहा)

नकार (डिस्क्लेमर)

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता

विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि
अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल.

Chief Translator &)- SC/M-09
Interpreter's Office)Fs. 268
High Court Bombay)
2019)

A true translation

Same

Translator